
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Rojas Ortega, Octavi Alfonso; Jiménez Cortés, Claudia Cristina , dir. El conflicto de l'Estat xilè amb el poble maputxe : capacitat resolutiva de la proposta constitucional de 2022. 2023. 60 pag. (Grau en Ciència Política i Gestió Pública i Grau en Dret)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/292046>

under the terms of the license

EL CONFLICTE DE L'ESTAT XILÈ AMB EL POBLE MAPUTXE

Capacitat resolutiva de la
proposta constitucional de 2022

Alumne

Octavi Alfonso Rojas Ortega

Directora

Claudia Cristina Jiménez Cortés

Treball de Fi de Grau

Doble grau en Dret i Ciència Política

30 de gener de 2023 | **Curs 2022-23**

Imatge captada pel propi autor al Parc Nacional del Conguillío

Fotografia d'un bosc d'araucàries amb el volcà Llaima de fons

Vull agrair aquest treball, per començar i com no pot ser d'una altra manera, a la meva tutora Claudia Jiménez per la seva dedicació i acompanyament, així com a la Ana Ayuso, directora del TFG de Dret i, per tant, parcialment d'aquest.

A l'Aina Sanllehí, la Berta Ramón, la Laura Puig i la Laura Martínez per haver estat amb mi durant la realització de l'estudi, fent d'aquesta experiència quelcom molt més amena i fàcil.

A Rafel Grasa, Francisca Muñoz i Consuelo Figueroa per la seva col·laboració i a totes les persones entrevistades en la realització d'aquest treball: Domingo Namuncura, Cerlvin Figueroa, Carlos Tenorio, Andrés Gómez-Lobo i Manuel Curío.

Per descomptat, a la meva família, que en tot moment m'ha donat suport en aquest projecte acadèmic i personal, especialment a la meva mare, Andrea Ortega per la seva dedicació i estima.

I sobretot al poble xilè i al poble maputxe per haver-me acollit amb els braços oberts durant aquests mesos.

“Els qui estiguin al corrent de la història d'aquesta nació no s'estranyaran (...) de saber que encara existeix un país al nou món que mai ha estat conquerit pels espanyols.”

Alejandro Caldclough, 1819.

Viatges per Sud Amèrica.

Resum

El 1883 es va completar l'ocupació del territori maputxe, principal poble indígena de Xile. Des d'aleshores han patit un procés d'alienació de terres que ha comportat el seu empobriment. Part de la seva població ha protagonitzat un conflicte en què reclama la millora de drets, utilitzant mitjans violents, comportant víctimes mortals. El 2019 va començar l'Esclat social, provocant la redacció d'un projecte constitucional que hauria canviat la situació jurídica dels indígenes, votat i rebutjat el 2022.

L'objecte d'aquest treball és investigar si els paràmetres amb què s'havia escrit aquesta proposta haguessin ajudat a resoldre el conflicte. Per tal propòsit s'ha concretat el context històric; s'ha localitzat els actors principals; s'ha fet una anàlisi del projecte constitucional; s'han aplicat els conceptes teòrics d'anàlisi i resolució de conflictes i s'ha corroborat la informació trobada a través d'entrevistes. S'ha elaborat en una estada de 4 mesos a Xile.

El resultat ha estat la constatació de la capacitat resolutiva del projecte constitucional en assolir l'estàndard internacional i contemplar gran part de les demandes del nucli reivindicatiu maputxe.

Paraules clau: pobles indígenes, poble maputxe, conflicte maputxe, anàlisi i resolució de conflictes, procés constituent.

Resumen

En 1883 se completó la ocupación del territorio mapuche, principal pueblo indígena de Chile. Desde entonces han sufrido un proceso de alienación de tierras que ha comportado su empobrecimiento. Parte de su población ha protagonizado un conflicto en el que reclaman la mejora de derechos, utilizando medios violentos, comportando víctimas mortales. El 2019 empezó el Estallido social, provocando la redacción de un proyecto constitucional que hubiera cambiado la situación jurídica de los indígenas, votado y rechazado en 2022.

El objeto de este trabajo es investigar si los parámetros con los que se escribió esta propuesta hubieran ayudado a resolver el conflicto. Para tal propósito se ha concretado el contexto histórico; se han localizado los actores principales; se ha hecho un análisis del proyecto constitucional; se han aplicado los conceptos teóricos de análisis y resolución de conflictos i se ha corroborado la información encontrada a través de entrevistas. Se ha elaborado en una estada de 4 meses en Chile.

El resultado ha sido la constatación de la capacidad resolutiva del proyecto constitucional en alcanzar el estándar internacional y contemplar gran parte de las demandas de núcleo reivindicativo mapuche.

Palabras clave: pueblos indígenas, pueblo mapuche, conflicto mapuche, análisis y resolución de conflictos. Proceso constituyente

Abstract

In 1883, the occupation of the Mapuche territory, land to the main indigenous people of Chile, was completed. Since then, they have suffered a process of land alienation that has led to impoverishment. Part of the population has taken part actively in a conflictive movement which claims the improvement of their rights, using violent means, leading to fatalities. In 2019, the Social Eruption began, leading to the draft of a constitutional project that would have changed the legal situation of indigenous people, voted, and rejected in 2022.

The purpose of this work is to investigate whether the parameters by which the proposal was written would have helped to resolve the conflict. For this purpose, the historical context has been specified; the main actors have been identified; an analysis of the constitutional project has been made; the theoretical concepts of conflict analysis and resolution have been applied; and the information has been corroborated with interviews. It has been assembled during a 4-month stay in Chile.

The result has been the confirmation of the resolutive capacity of the constitutional project in reaching the international standard and considering a large part of the demands of the main Mapuches' vindictive core.

Key words: indigenous people, mapuche people, mapuche conflict, conflict analysis and resolution, constituent process.

QR enllaçat amb el TFG de Ciència Política i les entrevistes¹

¹https://drive.google.com/drive/folders/1Y6yMpePBNIVpFm6OxpOBZQkU_0QvOOln?usp=share_link

GLOSSARI

- Araucania: actual regió xilena amb major percentatge de població maputxe. Històricament, s'ha anomenat amb aquest nom el Wallmapu xilè. Nom provinent de l'Araucària, arbre característic de la zona.
- CAM: Coordinadora Arauco-Malleco, organització indigenista en defensa dels drets del poble maputxe incloent l'ús de la violència en les seves accions
- Carabineros: principal organisme d'ordre i seguretat de Xile
- CIDH: Cort Interamericana de Drets Humans
- CONADI: Corporació Nacional de Desenvolupament Indígena
- Conveni 169 OIT: principal text legal internacional definidor dels drets indígenes, redactat per l'Organització Internacional del Treball el 1989
- CPRC: *Constitució Política de la República de Xile*
- Malon: estructura militar utilitzada pel poble maputxe durant la guerra de l'Araucania
- PC22: Proposta de Constitució Política de la República de Xile de 2022
- PPII: Pobles Indígenes
- Títols de Mercè: institució creadora de les reduccions indígenes
- Wallmapu xilè: territori xilè històricament habitat per maputxes, actualment repartit entre les regions del Bio-bio, l'Araucania, Los Ríos i Los Lagos.
- Wallmapu: territori històricament habitat per maputxes, corresponent a gran part del con sud d'Amèrica.

ÍNDEX

1.	INTRODUCCIÓ	9
2.	MARC TEÒRIC D'ANÀLISI I RESOLUCIÓ DE CONFLICTES.....	11
2.1.	CLASSIFICACIÓ DE CONFLICTES	11
2.1.1.	Composició dels elements d'un conflicte	11
2.1.2.	Ubicació i estats implicats.....	11
2.1.3.	Identificació de conductes violentes.....	12
2.2.	CLASSIFICACIÓ DE LES CAUSES	12
2.3.	CONFLICTE COM A DINÀMICA	13
2.3.1.	Triangle de Galtung.....	13
2.3.2.	Arbre de conflictes	13
2.4.	DISTRIBUCIÓ DEL CONFLICTE.....	14
2.5.	RESOLUCIÓ DE CONFLICTES	15
2.6.	CONTROVÈRSIA CONCEPTUAL RESPECTE ELS “CONFLICTES ÈTNICS”	16
3.	METODOLOGIA	17
4.	ESTUDI DE CAS	18
4.1.	CONTEXT HISTÒRIC.....	18
4.2.	ACTORS DEL CONFLICTE I RESPECTIUS INTERESSOS.....	22
4.3.	ANÀLISI DE LA PROPOSTA CONSTITUCIONAL DE 2022	26
5.	ANÀLISI DEL CONFLICTE	30
5.1.	CLASSIFICACIÓ DEL CONFLICTE	30
5.1.1.	Composició dels elements d'un conflicte	30
5.1.2.	Ubicació i estats implicats.....	31
5.1.3.	Identificació de conductes violentes.....	31
5.2.	CLASSIFICACIÓ DE LES CAUSES	31
5.3.	CONFLICTE COM A DINÀMICA	32
5.3.1.	Triangle de Galtung.....	32
5.3.2.	Arbre del conflicte.....	34
5.4.	DISTRIBUCIÓ DEL CONFLICTE.....	35
5.5.	RESOLUCIÓ DE CONFLICTES	37
6.	CONCLUSIONS	39
7.	BIBLIOGRAFIA.....	42
8.	ANNEXOS	49

8.1.	CONTEXT HISTÒRIC	49
8.2.	DESGLOSSAMENT DE L'ARBRE DEL CONFLICTE	55
8.3.	ENTREVISTES.....	57
8.3.1.	Model.....	57
8.3.2.	Resultat.....	58

1. INTRODUCCIÓ

“Els qui estiguin al corrent de la història d'aquesta nació no s'estranyaran (...) de saber que encara existeix un país al nou món que mai ha estat conquerit pels espanyols.”

Alejandro Caldcleugh relatava així en el seu llibre *Viatges per Sud Amèrica* la situació del poble maputxe² de 1819³, els quals van romandre gairebé independents durant més de 300 anys gràcies a la defensa de les seves fronteres. Amb la independència de Xile va començar el projecte d'ocupació de la seva terra originària. Finalment, a principis de la dècada de 1880 van veure's superats per l'Exèrcit de la República (Bengoa, 2008). Tot i això, i 140 anys després d'aquests fets, part del poble maputxe continua existint i lluitant per la seva identitat, protagonitzant manifestacions, vagues i atacs físics.

L'Estat Xilè no ha aconseguit fer desaparèixer el conflicte, que va revifar gràcies a les mobilitzacions socials del 2019, on la proclama indígena va ser un dels principals focus de queixa (Bidegain, 2020). L'Esclat social va conduir a una nova redacció constitucional pionera al món, la qual va ser escrita de forma assembleària i amb reserva de participació de pobles originaris (Convención Constitucional, 2022). Malgrat el resultat negatiu en referèndum per part de la població (Lambert, 2022) el procés ha estat un model constituent pioner al món i, per l'objecte d'aquest treball, proposava una solució al conflicte, entès aquest seguint la definició proporcionada al llibre *Resolució de conflictes: la prevenció, gestió i transformació de conflictes letals* com:

“(...) la recerca d'objectius incompatibles per part de grups diferents. (...) Ens proposem aplicar aquest ús a qualsevol conflicte polític, tant si es desenvolupa per mitjans pacífics com si ho fa amb l'ús de la força.”
(Ramsbotham, Woodhouse, & Miall, 2011)

² En tot el treball s'apliquen els criteris recollits a *Recomendaciones para nombrar y escribir sobre pueblos indígenas y sus lenguas (2021)*

³ Cita extreta del llibre *Historia del pueblo mapuche: siglos XIX y XX*

Així, els objectius i la hipòtesi d'aquest treball són els següents:

OBJECTIUS DE LA RECERCA

- a. Fer una aplicació correcta de les teories d'anàlisi i resolució de conflictes estudiades al grau mitjançant:
 - i. Coneixement del context històric
 - ii. La identificació de les parts i els seus posicionaments
 - iii. La identificació del tipus de conflicte i en quin moment es troba
- b. Conèixer la proposta constitucional i efectuar una valoració de la mateixa com a possible solució al conflicte

HIPÒTESI

La regulació que hagués portat la proposta constitucional de 2022 hagués ajudat a resoldre el conflicte.

Per tals objectius, s'ha considerat oportú fer l'elaboració del treball de la següent forma:

- Marc teòric: lectura teòrica d'anàlisi i resolució de conflictes
- Metodologia: on es concretarà la forma en què es durà a terme la part pràctica del treball
- Estudi de cas: elaboració del context històric, identificació dels actors i dels seus posicionaments i anàlisi de la proposta de la nova constitució
- Anàlisi del conflicte: aplicació dels paràmetres teòrics i lectura resolutiva de la proposta constitucional de 2022
- Conclusions: resum dels resultats de la investigació i confirmació o desmentiment de la hipòtesi

2. MARC TEÒRIC D'ANÀLISI I RESOLUCIÓ DE CONFLICTES

L'anàlisi del conflicte es farà, principalment, d'acord amb les fonts extretes de l'assignatura *Anàlisi i Resolució de Conflictos* de la facultat de Ciència Política i Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona el curs 2021-22 i la seva bibliografia.

2.1. CLASSIFICACIÓ DE CONFLICTES

2.1.1. Composició dels elements d'un conflicte

Per fer una classificació acurada ens fixem en el quadre de composició dels elements d'un conflicte creat per la Berghof Foundation a *Berghof Glossary on Conflict Transformation* (2012).

Levels	individual	Society	Internacional	
Causes	<u>Conflicts of interest</u> material resources, power, influence	<u>Conflict of needs</u> Non-material, basic needs; physical and non-physical elements such as security, Love, self-esteem, participation, identity of freedom	<u>Value conflicts</u> Non-matermaterial, collective norms	<u>Identity conflicts</u> self-perception <u>Ideology</u> <u>Conflicts</u> Belief and philosophy <u>Conflicts of estimation</u> valuation of competence
Presence	Latent		Manifest	
Strength of opponents	Symmetric		Asymmetric	

Figura 1: components on Conflict Analysis (Berghof Foundation, 2012)

2.1.2. Ubicació i estats implicats

Segons la ubicació i participació dels estats en el conflicte podem afirmar que existeixen 4 tipus (Grasa, 2009):

- Intraestats secessionistes o subestats
- Intraestats de tipus ideològic que busquen el control del govern central, amb o sense suport extern;

- Rivalitats intraestatals sobre les relacions o la posició relativa de les parts
- Interestatals sobre límits o territoris limítrofs

2.1.3. Identificació de conductes violentes

Segons Galtung, J. (2000) les conductes violentes, dins del conflicte, poden ser (Galtung, 2000)⁴:

- Físiques o directes: ús de violència manifesta de forma violenta mitjançant l'ús de la força, ja sigui a través de malmetre objectes mobles o immobles o danys a part de la població que, fins i tot, provoca víctimes mortals. Segons l'autor que defineix aquests paràmetres, aquesta violència existeix a conseqüència d'existència de violència estructural i cultural.
- Estructural: jerarquia i relacions de poder establertes de forma que crea desigualtat i desfavoreix les condicions materials de part de la societat.
- Cultural: negació i anul·lació de la identitat pròpia i dissident respecte a la dominant.

2.2. CLASSIFICACIÓ DE LES CAUSES

A l'hora d'abordar un conflicte fem diferents distincions pel que fa a la causalitat (Grasa, 2009):

- Causes immediates (que impliquen desencadenant de violència); pròximes (que porten un possible desencadenant a mitjà-llarg termini) i subjacents (orígens històrics del problema)
- Causes eficients (raons concretes que expliquen cert conflicte armat i permissives (que són sistemàtiques per entendre proclivitat a la violència).
- Causes necessàries (sense les quals el conflicte no existiria) i suficients (que desencadenen el conflicte)

⁴ Informació extreta de Sandole, D., Byrne, S., Sandole-Staroste, I., & Senehi, J. (2009). Handbook of conflict. New York: Taylor & Francis e-Library.

2.3. CONFLICTE COM A DINÀMICA

Un cop analitzats els elements observats en el conflicte veurem com interactuen entre ells. Per això utilitzarem dues eines: el triangle de Galtung i l'arbre de conflictes.

2.3.1. Triangle de Galtung

Galtung proposa explicar la dinàmica d'un conflicte a partir de tres components bàsics: Attitude (actituds), Behavior (conductes) i contradiction (incompatibilitats). Es col·loquen als tres extrems d'un triangle per il·lustrar la relació mútua i fent servir l'iceberg com a metàfora on només es veuen les conductes.

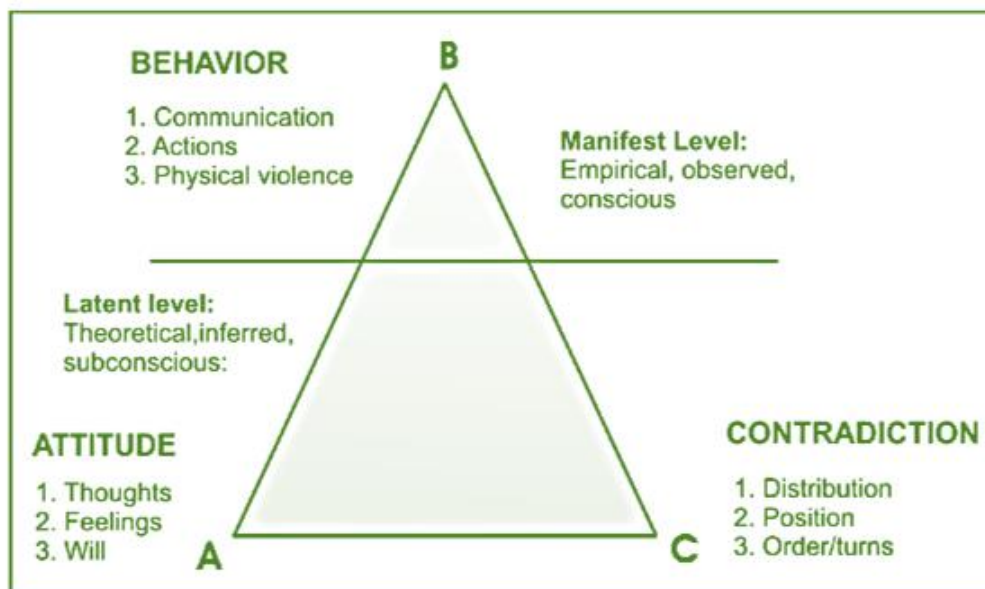

Figura 2: El triangle del conflicte (Galtung, 1997)

S'associen les actituds a la violència cultural; les conductes a la violència física o directa i les contradiccions a la violència estructural, conceptes explicats prèviament (Galtung, 1997).

2.3.2. Arbre de conflictes

Una altra eina usada en aquest àmbit és l'arbre de conflictes. Serveix per localitzar i visualitzar les causes, factors i efectes en un conflicte. Aquest sistema se centra

en el o els problemes centrals (*core problems*) i tot seguit identifica les causes que l'han originat, representats com a arrels, i els efectes que ha tingut, en forma de branques, seguint la definició feta per la Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict (GPPAC, 2017).

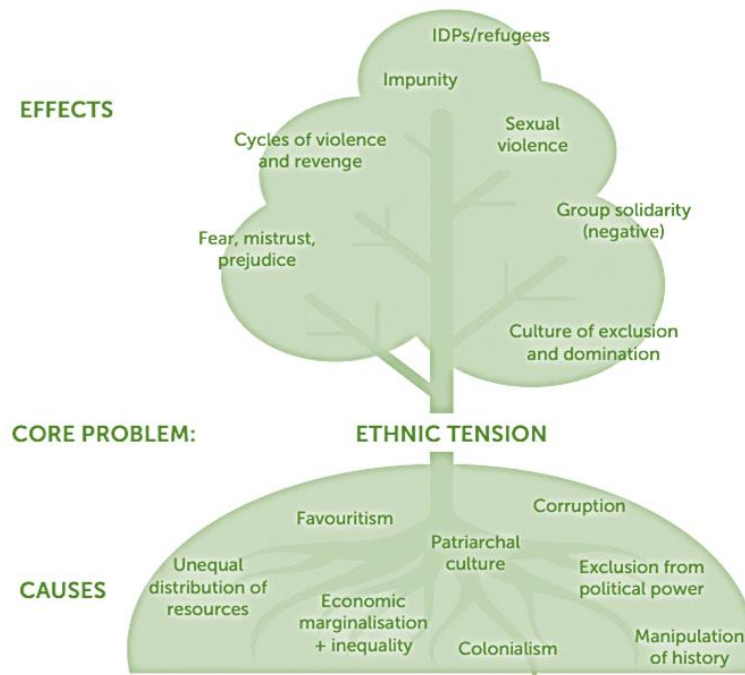

Figura 3: exemple de The Conflict Tree (GPPAC, 2017)

2.4. DISTRIBUCIÓ DEL CONFLICTE

A *Resolución de conflictos: la prevención, gestión y transformación de conflictos letales* es defineixen les fases de l'escalada i desescalada d'un conflicte a través d'una corba de distribució normal amb la forma següent:

Figura 4: Escalada i desescalada de conflictes (Ramsbotham, Woodhouse y Miall, 2011: 53).

2.5. RESOLUCIÓ DE CONFLICTES

Tal com es relata a *Cinquanta anys d'evolució de la investigació per la pau: tendències i propostes per observar* (Grasa, 2009), es considera que “una solució duradora implica canvi d'estructura i de relacions de poder”. Això implica que les parts han de concebre el conflicte com a quelcom insostenible a solucionar, passant d'una estructura existent a una altra. La transformació dels conflictes asimètrics es construeix seguint el següent esquema:

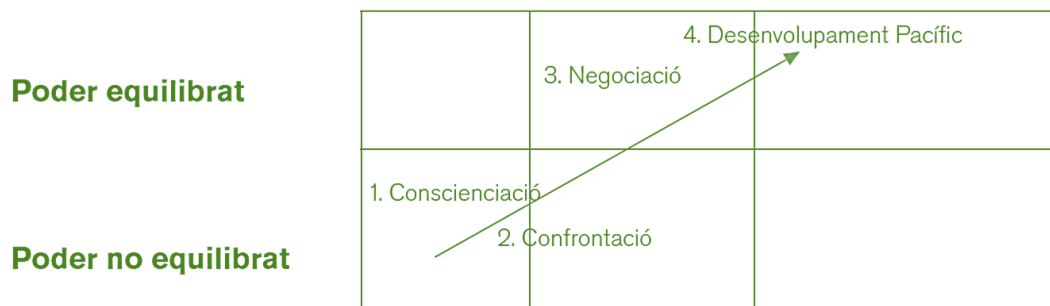

Figura 5: La transformació dels conflictes asimètrics (Lederach, 1995)

Els diferents enfocaments de resolució de conflictes no aspiren a eliminar els conflictes, si més no, no tots ells, ja que és un fet gairebé impossible i segurament perjudicial, sinó a evitar conductes violentes o disruptives i transformar-les en processos pacífics de canvi social (Grasa, 2009).

Es posa en relleu la tasca que poden dur a terme actors intermediaris en el que s'ha anomenat com a “diplomàcia multinivell”, és a dir, el paper que poden tenir actors no estatals ni governamentals, tal com podem veure en el següent esquema:

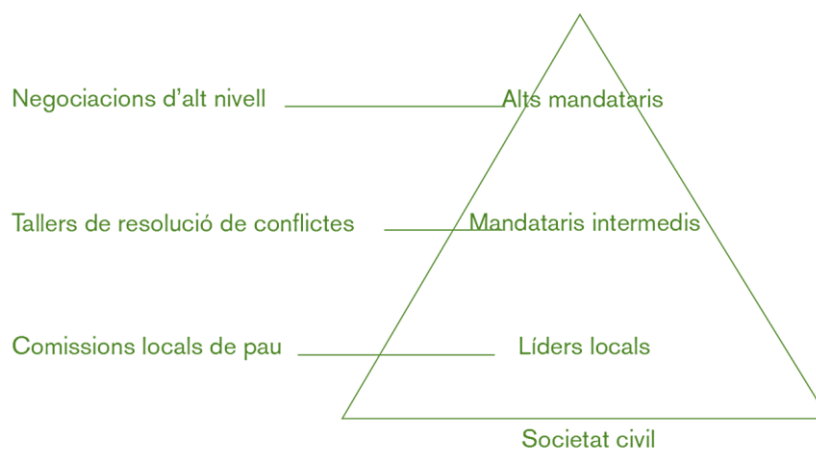

Figura 6: Actors i aproximacions a la construcció de pau (Lederach, 1997)

2.6. CONTROVÈRSIA CONCEPTUAL RESPECTE ELS “CONFLICTES ÈTNICS”

El present treball no farà ús del terme “conflicte ètnic” donada la disjuntiva que planteja aquest concepte. Malgrat que no podem negar que el factor ètnic pot ser elemental en un conflicte, diferents autors tals com Bruce Gilley (2007) consideren que “la justificació conceptual i empírica” en aquest camp és dèbil, raó per la qual s’ha optat per fer referència al conflicte sense aquesta qualificació.

3. METODOLOGIA

Abans d'aplicar els conceptes concretats prèviament cal compondre el context a partir del qual es pugui fer l'anàlisi correctament. Per això, primer s'abordarà el context històric (desenvolupat a l'annex 8.1) reflectit sintèticament en un eix cronològic, realitzat amb la revisió de la Dra. Consuelo Figueroa Garavangno, historiadora i professora de la Universidad Diego Portales, experta en història d'Amèrica Llatina i investigadora especialitzada en l'Estat de Xile i els pobles originaris. A continuació, s'identificaran els actors implicats i es farà una lectura de la proposta constitucional de 2022 (PC22), per després situar les dades dins els paràmetres teòrics d'anàlisi i resolució de conflictes.

Aquest apartat conté un treball de camp dut a terme per corroborar la informació trobada així com per conèixer el posicionament de les diferents parts a través d'entrevistes a representants o experts dels actors localitzats. El seu resultat es veu reflectit a través de la investigació i les conclusions i es troba detallat en annexos.

Tot plegat, es du a terme en una estada *in situ* de 4 mesos en què es visitarà el territori per conèixer amb major profunditat l'abast del conflicte.

Finalment, les conclusions inclouran un resum sintètic dels resultats així com una valoració dels objectius de recerca i de resposta a la hipòtesi plantejada a l'inici.

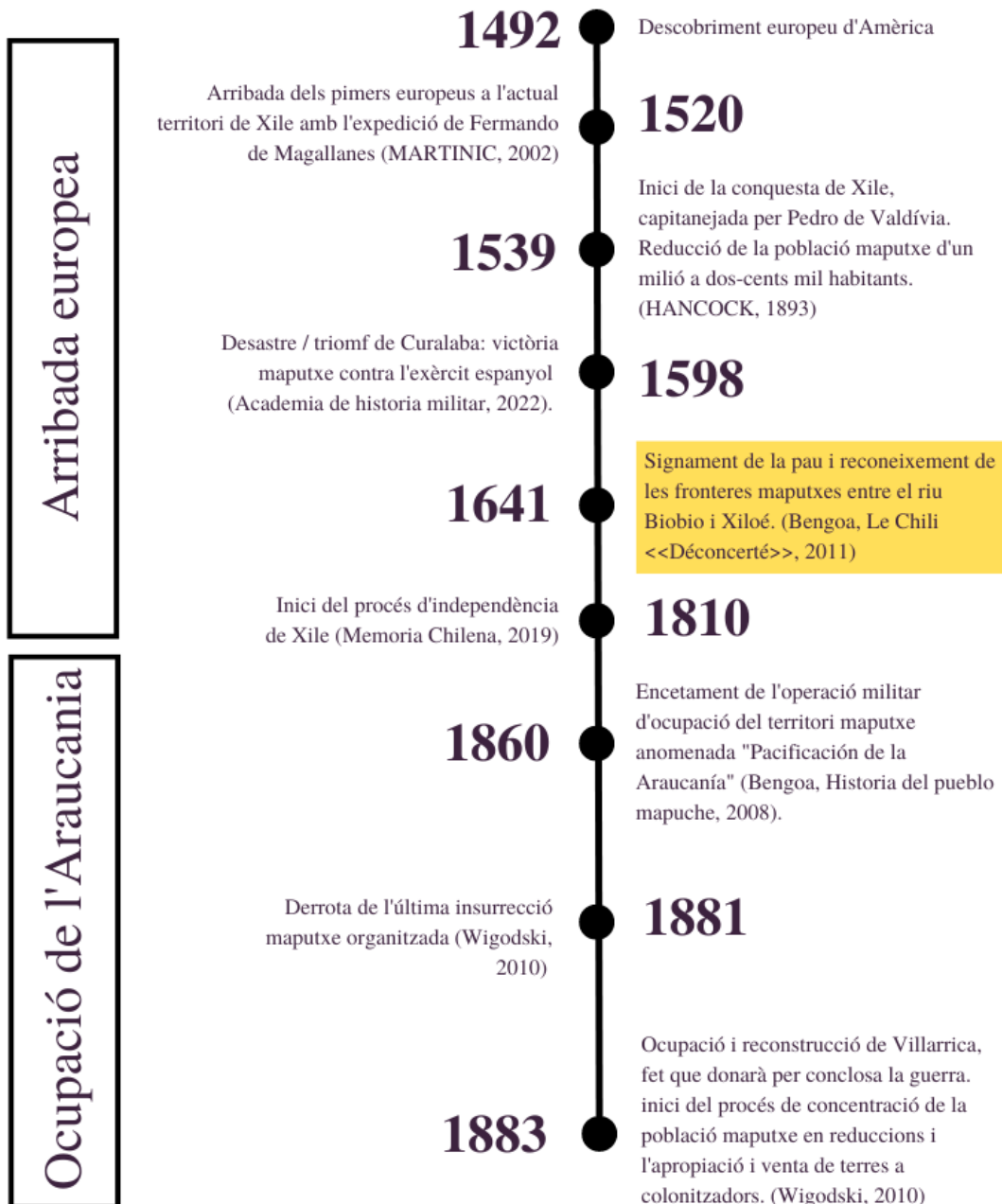
4. ESTUDI DE CAS

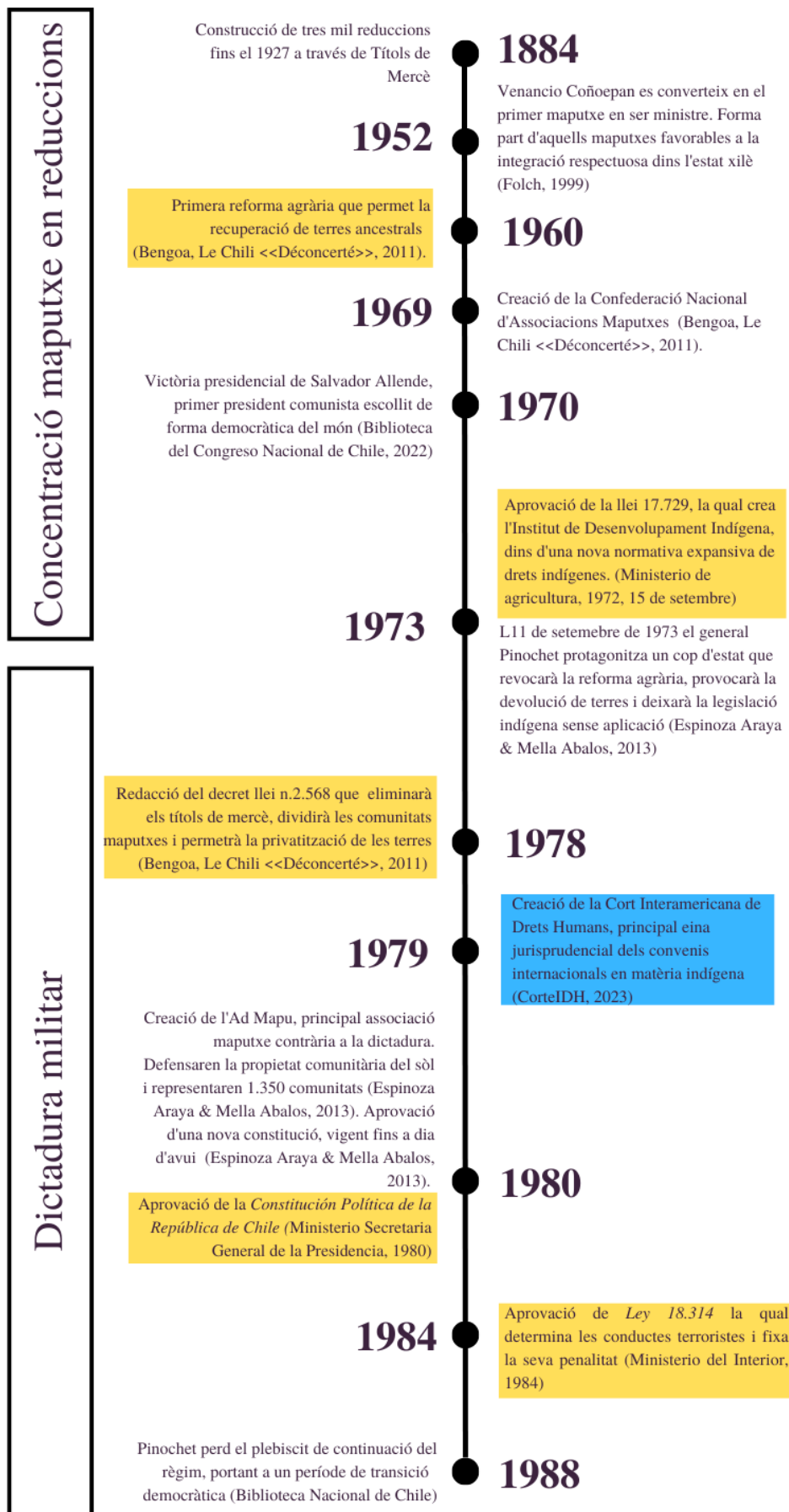
4.1. CONTEXT HISTÒRIC

Per tal de donar la informació necessària de forma sintètica i entenedora s'ha elaborat un eix cronològic. Als annexos es troben de forma més detallada els fets que han envoltat l'evolució del poble maputxe i la seva relació amb l'estat xilè⁵.

⁵ Es troba remarcat en groc les lleis internes i en blau les internacionals

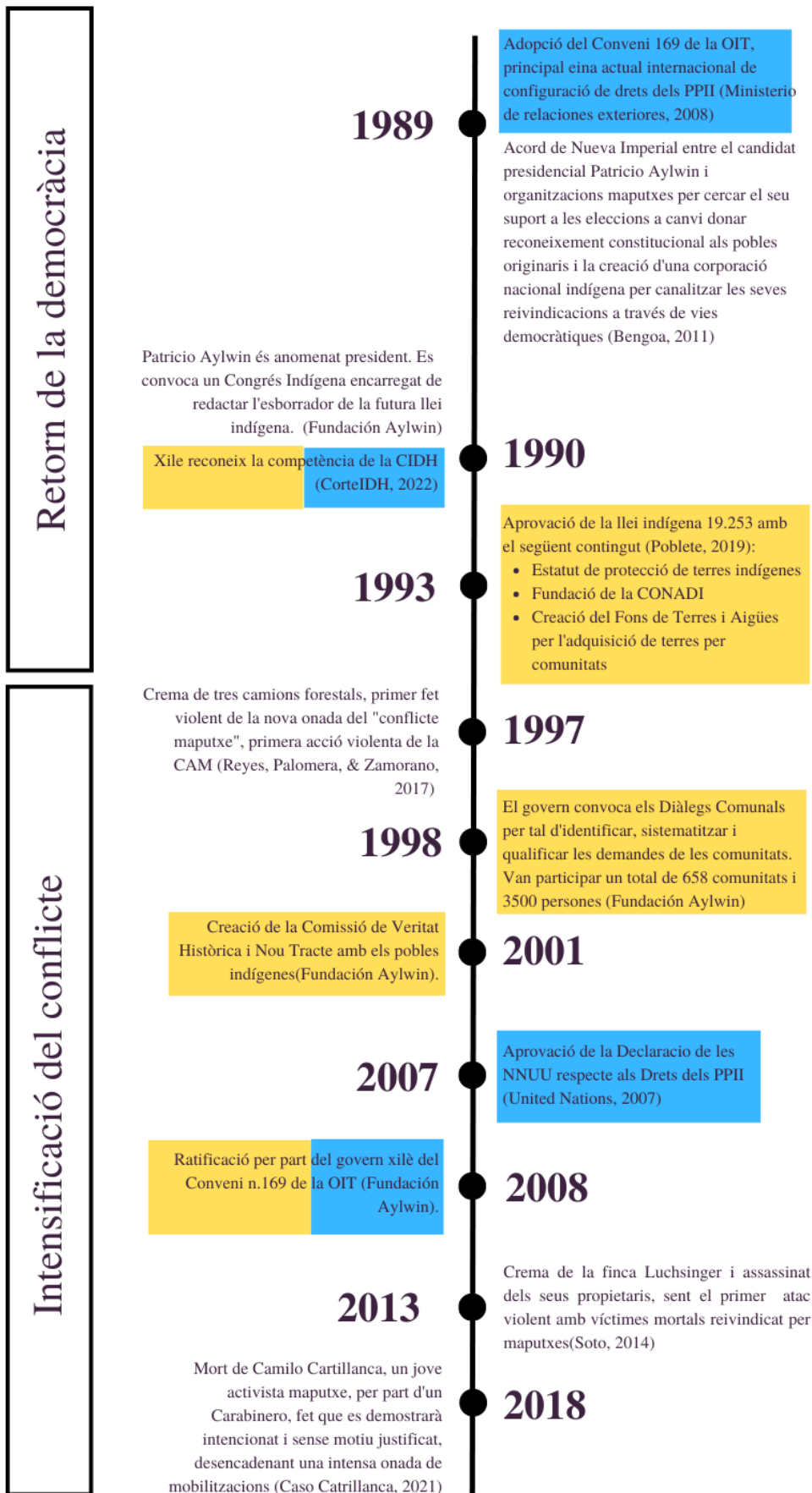

Figura 7: Eix cronològic del conflicte de l'estat xilè amb el poble maputxe, elaboració pròpia d'acord amb la bibliografia citada.

4.2. ACTORS DEL CONFLICTE I RESPECTIUS INTERESSOS

L'economista i professor de la Universitat de Xile Teodoro Wigodski, especialitzat en gestió estratègica i govern corporatiu, i exministre suplent del Tribunal de Defensa de la Lliure Competència va fer, el 2010, un estudi titulat *Conflicte amb pobles originaris: l'estat xilè i el poble maputxe*, en el qual va identificar 34 parts implicades. D'aquestes, i per tal de poder fer una anàlisi sintètic i focalitzat, s'han considerat com a principals, tenint en compte la seva rellevància a l'actualitat⁶, les següents:

⁶ Informació extreta de: (CNN Chile, 2022) i (Browne, Roblero, & Martínez, 2022).

Actor	Situació	Interès
Presidència i govern	El president de la república, qui és Cap d'Estat, és escollit per votació directa, sufragi universal i per majoria absoluta. L'actual president és Gabriel Boric. Escollit el desembre de 2021, ex activista pels drets socials i membre del partit <i>Convergencia Social</i> , el qual es defineix com a Social-demòcrata, feminista, ecologista i anti-neoliberalista (García, 2021). D'aquest actor en depèn la principal eina democràtica de comunicació entre els PPII i l'Estat: la CONADI	Actualment, cerquen la resolució del conflicte, protegint els interessos econòmics, socials, culturals i la seguretat del país, donant major veu i reconeixement a les demandes indígenes. Alhora, que això sigui considerat per la ciutadania com un mèrit del Govern per mantenir el poder. (Apruebo Dignidd, 2021) ⁷
Carabineros de Chile	Principal organisme de les forces de l'ordre i seguretat. Tenen com a funció donar eficàcia al dret, garantir l'ordre públic i la seguretat pública interior (Art. 101, Cap XI CPRC) Són un subactor rellevant en tant que la seva participació ha estat en el punt de mirades de l'esclat social sota acusacions d'abús policial (Amnistia internacional, 2020). Alhora, per molts, depèn d'ells la seguretat a les regions afectades pels aldarulls i atacs.	Mantenir l'ordre públic de la comunitat amb la mínima intervenció. En cas que hagin d'actuar, donats els antecedents dels darrers anys en què s'han identificat violacions als drets humans (Amnistia internacional, 2020), el seu interès és fer-ho sense verificar situacions que posin en risc la vida de civils o dels mateixos agents. Alhora, cal considerar que són un organisme dependent del govern, motiu pel qual els seus interessos han de ser coordinats.
Representació legislativa de l'oposició	Cap de les dues cambres està controlada pels grups favorables a l'actual govern, motiu pel qual aquest necessita acord amb l'oposició per	Demostrar la ineficàcia del govern per tal de, quan hi hagi noves eleccions, guanyar-les. Respecte al poble maputxe, tenen postulats ben diferents.

⁷ Informació corroborada amb l'entrevista realitzada a Andrés Gómez-Lobo, exministre de transports i telecomunicacions

	avançar en matèria legislativa. Al senat, l'oposició representa 25 escons dels 50 existents ⁸ , mentre a la Càmbra de Diputats i Diputades, de 155 membres, 66 són de partits del govern, mentre 64 són oposició, i 25 independents ⁹ .	Una gran part aposta per una militarització de les zones afectades com a part de la solució al conflicte (Kast, 2020). Defensen els interessos dels empresaris, la propietat privada i de l'explotació econòmica de les terres.
Empresariat de la zona afectada	Des de l'alienació i privatització de terres maputxes, la zona ha crescut econòmicament gràcies a grans productores agrícoles i forestals. Recentment, aquestes finques han rebut atacs als seus terrenys així com ocupacions que han comportat inestabilitat i por als empresaris i inversors ¹⁰ .	Viure tranquils, sense por a desenvolupar la seva activitat econòmica o vendre terrenys a preu de mercat, així com recuperar el valor de les empreses i maximitzar els seus beneficis. Els seus inversors, alhora, no volen perdre els diners que han invertit. ¹¹
Maputxes favorables a la integració dins l'estat xilè i contraris a la violència¹²	S'estima que un 73% ¹³ de la població que s'identifica com a maputxe resident al Wallmapu xilè es considera maputxe i xilè. Són aquella part del que reclama millora de les seves condicions a través de vies democràtiques. Es calcula que un 59% dels maputxes està totalment en contra de l'ús de la força.	Reconeixement de drets ancestrals com a poble, recuperant autonomia política, desenvolupament d'institucions, la participació reservada i/o consultada dels indígenes dins de l'Estat i, sobretot, la restitució dels terrenys que tenien històricament i el control sobre els recursos territorials. ¹⁴

⁸ Informació extreta de <https://www.senado.cl/>

⁹ Informació extreta de <https://www.camara.cl/>

¹⁰ Informació extreta de la entrevista realitzada a l'Ex ministre de Transports i telecomunicacions, Andrés Gómez-Lobo

¹¹ Informació confirmada a partir de la entrevista a Celvin Figueroa, empresari del territori afectat i assessor agrònom i Carlos Tenorio, advocat de la família Luchsinger

¹² Identificar un posicionament concret del poble maputxe és molt difícil donada la divergència d'opinions dins de la pròpia comunitat. S'identifiquen dos grups principals els quals manifesten activament el seu descontentament

¹³ Totes les dades estadístiques referents a l'opinió maputxe corresponen a l'*Enquesta Especial n.87* del Centre d'Estudis Públics realitzat al 2022, desglossat en annexos (Centro de Estudios Públicos, 2022). Cal tenir en compte la relativitat dels resultats de l'enquesta en tant que no es té accés a part de la població maputxe contrària a la integració dins l'estat xilè.

¹⁴ Informació redactada a partir de (Meza-Lopehandía, 2019), corroborada amb l'entrevista feta a Domingo Namuncura, exdirector nacional de la CONADI

<p>Maputxes secessionistes i favorables a l'ús de la violència</p>	<p>Prop del 17% dels maputxes residents al Wallmapu Xilè no se senten xilens i configurarien, principalment, aquest grup. Cal considerar que es creu que un 37% del poble maputxe està a favor de l'ús de la violència per tal de recuperar terres ancestrals. La principal organització que du a terme accions violentes és la CAM, així com la reivindicació d'accions violentes datades a desembre de 2022 (Infobae, 2022).</p>	<p>Els seus interessos no disten dels perseguits pels anteriors, reclamant, també, la llibertat dels dirigents a la presó (Meza-Lopehandía, 2019). Part d'aquest grup rebutja la representació dins de l'estat xilè en tant que se senten aliens a aquest. Tot i això, hi ha els que consideren que una representació i participació augmentada pot ajudar a avançar cap a la independència. Aquest postulat s'ha caracteritzat per la unilateralitat de les seves accions.¹⁵</p>
<p>Opinió pública xilena</p>	<p>El procés constituent que ha viscut el país ha estat conseqüència directa de la mobilització massiva de la població xilena durant l'Esclat Social. El calcula que el 2021, el 77% dels xilens consideraven que l'Estat té un deute històric amb el poble maputxe i el 73% creia que tenen drets de propietat sobre les terres que consideren ancestrals. El mateix estudi observa que un 50% vol que Xile es declari com un estat multicultural¹⁶. Tot i això, no es pot obviar l'existència de prejudicis contra la població maputxe encara presents així com que són mandrosos i violents. (Núñez, 2018)</p>	<p>L'interès comú de la majoria de xilens és viure en pau amb una societat cohesionada i productiva. Les distincions, però, són bastes segons el posicionament polític, segons se sigui partidari del govern o l'oposició. Sí que podem considerar que una abundant part de la població xilena aposta per la millora de drets i reconeixements a les cultures originàries.</p>

¹⁵ Informació comprovada amb l'entrevista a Manuel Curío, portaveu comunitari maputxe

¹⁶ Informació extreta de: Schüller Gamboa, P. (19 / juliol / 2021). CADEM: 77% CONSIDERA QUE CHILE TIENE UNA DEUDA HISTÓRICA CON EL PUEBLO MAPUCHE. *La Nación*. Recollit de <https://www.lanacion.cl/cadem-77-considera-que-chile-tiene-una-deuda-historica-con-el-pueblo-mapuche/>

Principals mitjans de comunicació	Han tingut un gran pes a l'hora de configurar l'opinió pública respecte al plebiscit de setembre de 2022, posicionant-se clarament en contra de la proposta constitucional, fent servir un llenguatge sensacionalista i poc imparcial (Comisión Chilena de Derechos Humanos, 2022)	Xile és un país on l'empresa privada té molt de pes. És per això que podem deduir que l'interès dels principals mitjans de comunicació és mantenir les condicions legals que els permeten mantenir la situació que gaudeixen els seus propietaris o inversors.
--	--	--

Figura 8: Quadre d'actors i respectius interessos. Elaboració pròpia a partir de la bibliografia citada

4.3. ANÀLISI DE LA PROPOSTA CONSTITUCIONAL DE 2022¹⁷

El poble xilè va decidir en referèndum redactar una nova constitució que substituís l'escripta per Pinochet i modificada diversos cops. La seva redacció va ser pionera a tot el món pel seu caràcter assembleari; en incloure la paritat de gènere en la seva composició i la participació directa de pobles indígenes (Lankes, 2022).

El resultat, malgrat que va ser rebutjat el setembre de 2022 per la mateixa ciutadania, va ser escrit, en part, per donar el reconeixement històric dels pobles indígenes per tal de, també, resoldre el conflicte candent (Biblioteca del Congreso Nacional de Chile, 2022). Per aquest motiu cal analitzar quins preceptes modificarien el seu estatus jurídic, partint de la base que la constitució actual no els reconeix.

Observem la incidència indígena tant en la seva composició, redacció com a resultat. A les eleccions constitutives es van reservar 17 escons, de 155 pels pobles originars d'acord amb la Llei N. 21 298. Seguint els criteris de representació, 7 escons van ser pel poble maputxe. (Ministerio de Desarrollo Social y Familia, 2020)

¹⁷ Aquest apartat està redactat a partir de l'anàlisi jurídic realitzat en el Treball de Recerca de dret "Marc jurídic del Poble Maputxe a Xile" escrit paral·lelament pel mateix autor en el marc del doble grau.

El projecte contitucional¹⁸ constava de tres-cents vuitanta-vuit articles repartits en onze capítols. Podem considerar que els trets més rellevants són els següents¹⁹:

Plurinacionalitat i interculturalitat	Art. 1	Defineix Xile com un Estat social i democràtic de dret, plurinacional i intercultural.
	Art. 5	<i>“Reconeix la coexistència de diversos pobles i nacions en el marc de la unitat de l'Estat.”</i>
Autogovern i participació dins l'Estat Xilè	Art. 34	Dota d'exercici a tots els pobles i nacions a desenvolupar els seus drets col·lectius i individuals, concretament <i>“tenen dret a l'autonomia; a l'autogovern; a la seva pròpia cultura; a la identitat i cosmovisió; al patrimoni; a la llengua; al reconeixement i protecció de les seves terres, territoris i recursos (...); al reconeixement de les seves institucions (...) i a participar en la vida política econòmica, social i cultural de l'Estat.”</i>
	Art. 66	Dret <i>“a ser consultats prèviament a l'adopció de mesures administratives i legislatives que els afectin”</i> .
	Art. 234	Preveu l'existència de l' <i>“autonomia territorial indígena”</i> , contemplant-la com una <i>“entitat territorial dotada de personalitat jurídica de dret públic i patrimoni propi, on els pobles i nacions indígenes exerceixen drets d'autonomia”</i> .
	Art. 36.5	Reconeix, pels pobles indígenes, l'autonomia per <i>“desenvolupar els seus propis establiments i institucions de conformitat amb els costums i cultura”</i>
Educació i preservació	Art. 96	Dret a la preservació, revitalització, desenvolupament i transmissió dels coneixements tradicionals dels

¹⁸ Totes les referències fetes a la proposta de la Nova constitució són extretes directament del text original.

¹⁹ Part de la informació i estructura del següent apartat es basa en l'article “Pueblos indígenas en la Nueva Constitución: qué dice la propuesta” escrit per Francisca Toledo Echegaray, investigadora del think tank xilè Libertad y Desarrollo.

de la cultura		pobles i nacions indígenes.
	Art. 12	Reconeix Xile com un país plurilingüe, considerant idioma oficial el castellà, així com les llengües indígenes ho serien en els seus respectius territoris i zones d'alta densitat poblacional indígena.
Terres indígenes	Art. 79	<i>“L'Estat reconeix i garanteix, conforme a la Constitució, el dret dels pobles i nacions indígenes a les seves terres i recursos”, conformant la restitució com a mecanisme de reparació històrica, com dicta el tercer apartat, i que es referma al darrer punt, que estableix que els pobles i nacions indígenes “tenen dret a utilitzar els recursos que tradicionalment han utilitzat o ocupat, que es trobin als seus territoris i siguin indispensables per la seva existència col·lectiva”.</i>
	Art. 58	Reconeixement de <i>“l'ús tradicional de les aigües situades en territoris indígenes o autonomies territorials indígenes”.</i>
	Art. 14	<i>“(Xile) es compromet a facilitar el contacte i la cooperació transfronterera entre pobles indígenes”.</i>
Sistema judicial mixte	Art. 34	Reconeixement de <i>“les seves institucions, jurisdiccions i autoritats pròpies o tradicionals”.</i>
	Art. 307.2	Reconeix l'existència de <i>“les autoritats dels pobles i nacions indígenes”</i>
	Art. 344	Composició de Consell de la Justícia de dos integrants, entre 17 membres, escollits pels pobles i nacions originàries.
	Art. 322	<i>“La funció jurisdiccional es defineix (...) conforme als principis de plurinacionalitat, pluralisme jurídic i interculturalitat”</i> creant un sistema jurídic mixte.

Figura 9: Quadre-resum del contingut indígena de la PC22. Elaboració pròpia a partir del contingut de la proposta.

Com es pot observar, i com hem pogut analitzar a partir de l'apartat anterior, la nova Constitució hagués satisfet gran part de les demandes del poble maputxe. Tot i això, també podem considerar que aquests postulats xoquen de forma directa amb l'interès dels empresaris de les zones que haguessin estat afectades per les recuperacions de terres, així com dels principals partits de l'oposició política actual, molt més conservadora que la majoria de redactors de la proposta, i que són coneguts pel seu rebuig a l'assumpció d'un estat plurinacional en considerar que això dividiria la unitat nacional. No volen institucions d'autogovern i no creuen en el pluralisme jurídic²⁰.

Finalment, cal considerar que la proposta hagués comportat l'estandardització de Xile dins el marc normatiu establert internacionalment, en incloure, principalment, els paràmetres del C169(Intrenational Labor Organization, 1989)²¹

²⁰ Informació complementada gràcies al resultat de les entrevistes als representants empresarials i del Govern.

²¹ Informació concretada al Treball de Fi de Grau en Dret, enllaçat a les conclusions.

5. ANÀLISI DEL CONFLICTE

5.1. CLASSIFICACIÓ DEL CONFLICTE²²

5.1.1. Composició dels elements d'un conflicte

El cas d'estudi té les següents característiques:

- Nivell (level): societat (society). És present a un nivell subestatal dins de l'estat xilè, sense presència d'actors directes internacionals.
- Causes (causes): presència de diferents motius:
 - o Conflicte d'interessos (Conflict of interest): la recuperació de terres ancestrals forma part d'una lluita pel control dels recursos de la zona (material resources), així com l'autogovern té un component de poder (power)
 - o Conflicte de necessitats (Conflict of needs): existeix la necessitat de cobrir les necessitats bàsiques de la població maputxe empobrida (basic needs), així com l'estat cerca donar seguretat als habitants de les regions afectades (security).
 - o Conflicte de valors (Value conflicts): els paràmetres de la constitució actual redactats, en gran part, per donar seguretat al lliure mercat i la protecció de la propietat privada són incompatibles amb necessitats de les comunitats indígenes (collective norms). Xile segueix sent dels últims països d'Amèrica Llatina sense consideració indígena a la seva constitució.
- Presència (presence): conflicte manifest a través de protestes i actes violents i conseqüent repressió.
- Força de les parts (strength of oponents): asimetria, on l'estat xilè té molta més força.

²² Conceptes definits al punt 2.1

5.1.2. Ubicació i estats implicats

Seguint aquestes definicions, el cas d'estudi clarament és un conflicte intraestatal, en tant que no té presència directa d'altres països, i de caràcter subestatal, ja que la majoria de fets relatats prèviament es concentren al Wallmapu xilè i té un caràcter secessionista, tot i que sigui de forma parcial.

5.1.3. Identificació de conductes violentes

Al present cas podem observar com s'exerceixen els tres tipus identificats:

- Violència física: com s'ha relatat prèviament, la violència ha estat emprada per la CAM per aconseguir els seus objectius, així com la policia l'ha fet servir per reprimir actes i manifestacions,
- Estructural: la política xilena està configurada de tal forma que en la seva jerarquia i composició no estan contemplades de forma directa les necessitats i la veu dels pobles originaris. Genera desigualtat i discriminació. Segons el Ministeri de desenvolupament social, un 30,8% dels indígenes xilens viuen en situació de pobresa (IWGIA, 2022).
- Cultural: durant dècades s'ha lluitat per negar l'existència de la nació maputxe tal com la no protecció de la llengua i la cultura pròpia ni s'han respectat els espais sagrats de la comunitat (Bengoa, Historia del pueblo mapuche, 2008).

5.2. CLASSIFICACIÓ DE LES CAUSES²³

Segons la causalitat:

- Causes immediates (mort de Camilo Catrillanca, p.e.); pròximes (no compliment de l'acord de Nueva Imperial) i subjacents (alienació de terres ancestrals)

²³ Conceptes definits al punt 2.2

- Causes eficients (no compliment de l'acord de Nueva Imperial) i permissives (no recuperació de terres ancestrals com a mecanisme de reparació històrica)
- Causes necessàries (estructuració de l'estat, alienació de la terra) i suficients, (manca d'assoliment d'objectius per mitjans democràtics, mort de Camilo Catrillanca, per exemple)

5.3. CONFLICTE COM A DINÀMICA²⁴

Un cop analitzats els elements observats en el conflicte veurem com interactuen entre ells. Per això utilitzarem dues eines referenciades al marc teòric: el triangle de Galtung i l'arbre de conflictes.

5.3.1. Triangle de Galtung

El resultat en l'estudi d'aquest cas, aplicant aquest mètode, seria el següent:

		Poble maputxe reivindicatiu	Govern	Empresaris
Attitude (actituds)	Thoughts (pensaments)	Construcció d'un marc legitimador de la violència per aconseguir els seus propòsits	Construcció d'un marc legitimador de la millora de drets	Construcció d'un marc legitimador de la violència defensiva
	Feelings (sentiments)	Ràbia i angoixa pel sentiment d'extracció	Respecte cap al poble maputxe	Ràbia i por pels atacs
	Will (propòsit)	Recuperar les terres i l'autogovern	Canalitzar les demandes per vies democràtiques	Militarització i persecució penal

²⁴ Conceptes definits al punt 2.3

Behaviour (conductes)	Communication (comunicació)	Presència d'amenaces de violència	Amenaces de creixement de la militarització	Reclamació de major seguretat
	Action (accions)	Reivindicacions i manifestacions	Militarització de la zona afectada	Demandes legals contra maputxes
	Physical violence (violència física)	Crema de camions, ocupació de terres, víctimes mortals	Repressió al moviment maputxe	Subjecte passiu d'atacs violents
Contradiction (incompatibilitats)	Distribution (distribució)	Recuperació de terres	Indemnització de terres recuperades	Pèrdua de terres
	Position (posició)	Voluntat de poder autònom	Voluntat del govern de cedir poder	Major poder empresarial
	Order (ordre)	Voluntat de reestructuració	Voluntat de reestructuració parcial	Manteniment de la situació

Figura 10: Quadre del contingut del triangle de Galtung aplicat al cas. Elaboració pròpia a partir de la informació localitzada prèviament

5.3.2. Arbre del conflicte

El resultat d'aplicar els fets relatats durant aquest treball en aquest model dona el següent resultat:

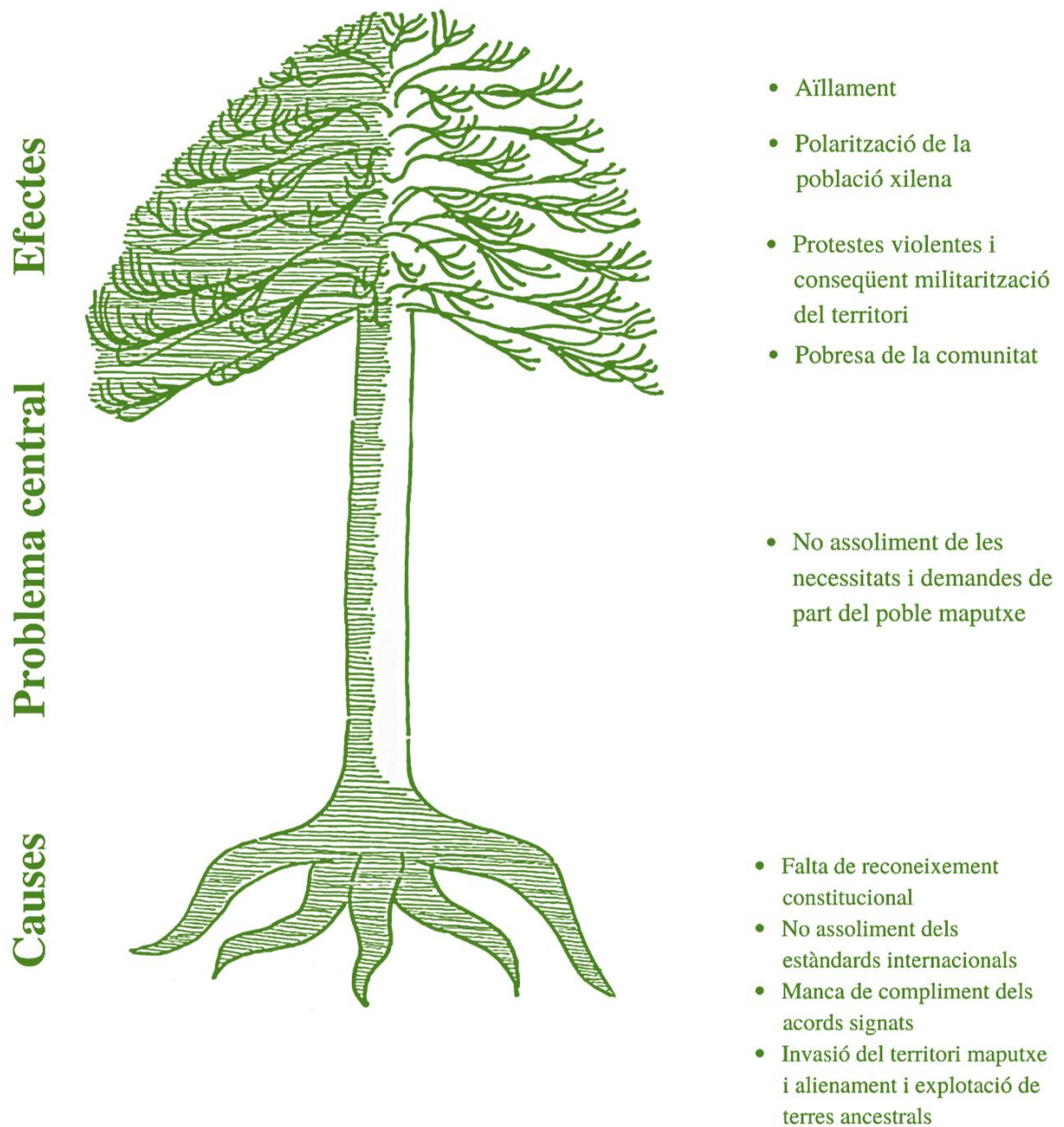

Figura 11: Araucària, arbre característic del Wallmapu xilè, utilitzat d'arbre del conflicte²⁵

²⁵ Desglossament detallat a l'annex 8.2

5.4. DISTRIBUCIÓ DEL CONFLICTE²⁶

Si revisem la història de la relació de l'estat de Xile amb el poble maputxe, podem considerar el següent procés²⁷:

	Poble maputxe reivindicatiu	Estat Xilè
Diferència	Independència	Voluntat d'expansió territorial
Contradicció	Manteniment de la independència	Persecució de la unitat territorial i integració del Wallmapu
Polarització	No acceptació d'assentaments xilens	Introducció d'assentaments xilens en terreny indígena sense el seu consentiment
Violència	Defensa de les fronteres	Crema de cases i expansió dels assentaments
Guerra	Ocupació / Pacificació de l'Araucania	
Alto el foc	Fi de l'operació militar i derrota del poble maputxe	
Acord	Acceptació de títols de mercè per mantenir les reserves	
Normalització	Coexistència dels assentaments colonials amb les reduccions maputxes amb conflictes esporàdics	
Reconciliació	Acord de Nueva Imperial de 1989	

Figura 12: Quadre de distribució del conflicte fins l'Acord de Nueva Imperial. Elaboració pròpia a partir de les dades extretes del treball.

Aquesta podria ser una de les lectures possibles del conflicte fins a l'Acord de Nueva Imperial, en el qual les principals organitzacions maputxes van acceptar dirigir les seves aspiracions a través de mecanismes democràtics. Aquest fet va portar esperança i pau a la regió afectada fins que, en veure que parts del tractat no s'havien dut a terme, es va viure una nova escalada de violència:

²⁶ Conceptes definits al punt 2.4

²⁷ Procés detallat al marc teòric

	Poble maputxe reivindicatiu	Estat Xilè
Diferència	Reclamació de compliment de l'acord de Nueva Imperial	No assoliment de part dels punts de l'acord de Nueva Imperial (p.e. reconeixement constitucional, recuperació efectiva de terres indígenes)
Contradicció	Persecució d'un major reconeixement de drets i propietats històriques	No concessió de les demandes indígenes. Recuperació de terres de forma no efectiva, en donar la terra però no els mitjans per treballar-la. ²⁸
Polarització	Amenaces i coaccions per tal de desbloquejar la seva posició	Augment de la militarització de l'Araucania
Violència	Crema de terrenys originalment maputxes, crema de camions transportadors de fusta extreta de zones indígenes i atacs terroristes amb víctimes mortals. Darrers atacs datats el desembre de 2022 (Infobae, 2022)	Resposta repressiva, augment de la policia a la zona i, fins i tot, mort de manifestants i líders comunitaris

Figura 13: Quadre de distribució del conflicte a partir de l'Acord de Nueva Imperial. Elaboració pròpia a partir de les dades extretes del treball.

²⁸ Informació extreta de l'entrevista a Calvin Figueroa, assessor agrònom i treballador amb comunitats maputxes

Com s'observa, no s'ha arribat altre cop a la guerra. És altament improbable que això passi en tant que la diferència de mitjans tant tecnològics com humans és incomparable entre les dues posicions. Tot i això, les accions violentes no cessen, fent que l'actual conflicte tingui una forma similar a aquesta:

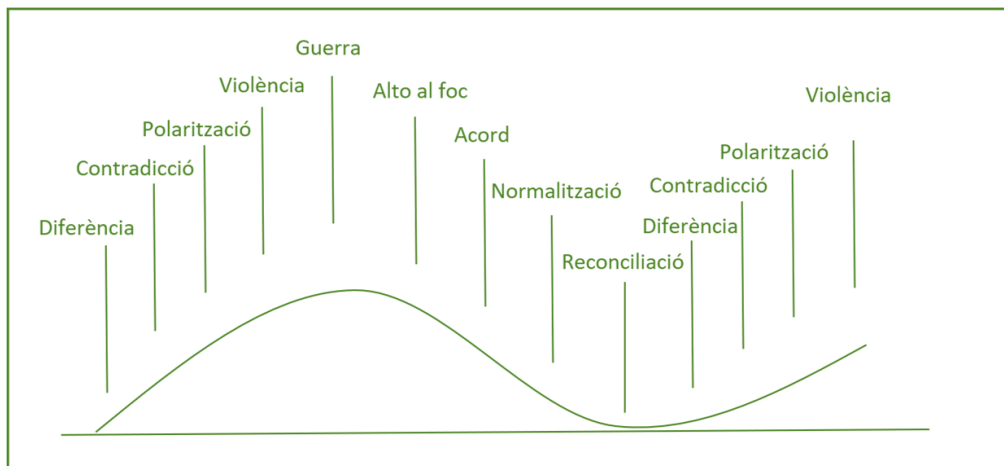

Figura 14: distribució del conflicte a partir de la independència de Xile fins avui, elaboració pròpia a partir de la distribució del conflicte analitzat al marc teòric.

5.5. RESOLUCIÓ DE CONFLICTES

La proposta constitucional, sense cap mena de dubte, hauria implicat un canvi estructural i de relacions de poder dins l'estat xilè. Podem considerar que la seva redacció va ser conseqüència de la representació indígena a l'Assemblea Constituent, passant per un procés de negociació que hagués satisfet gran part de les reivindicacions dutes a terme per la comunitat maputxe que protagonitza el conflicte (autogovern i recuperació de terres) tot i que no la independència. Malgrat això, cal considerar la totalitat de la comunitat maputxe.

En aquest sentit, cal fer notar que la societat civil maputxe en la seva majoria no va participar en aquest procés, votant només un 22,81% dels indisgenes en l'elecció dels representants, mentre que la proposta constitucional va ser àmpliament rebutjada per part de les comunitats maputxes. Gran part de la població indígena no cerca el reconeixement de la nació en tant que "se senten xilens" i ho veuen com a quelcom perjudicial per a la cohesió de l'Estat. Així es

constata a l'enquesta especial n.87, en què només un 12% de les persones maputxes afirmen voler que Xile sigui definit com un estat plurinacional.

Destaca el poc suport per part de la comunitat maputxe respecte els representants constituents, els quals, segons l'enquesta esmenada, només donen 17 punts sobre 100 de confiança. Una resolució possible, a través de la diplomàcia multinivell, seria cercar la intermediació d'actors rellevants polítics així com són els Longkos, líders comunitaris, els quals compten amb la confiança més gran per part de les comunitats indígenes (situada en 59 punts), per tal de relacionar les necessitats maputxes i la redacció constitucional.

Així, podem concloure que la proposta constitucional molt probablement hauria ajudat a frenar la violència dels grups més radicals, però no hagués satisfet la voluntat de la gran part de la població maputxe, tal com és el reconeixement de "nació". És d'especial rellevància l'opinió de Domingo Namuncura, exdirector nacional de CONADI, qui considera que el reconeixement constitucional dels drets indígenes, seguint els paràmetres del Conveni 169 OIT, és necessari per resoldre el conflicte, però no suficient. Al seu pare, cal construir una legislació orgànica que implementi correctament el que es reflecteix a la constitució, alhora que cal desenvolupar eines democràtiques de comunicació efectiva entre la comunitat maputxe i l'estat xilè, així com la dotació de mitjans econòmics per dur a terme la recuperació de terres de forma efectiva.

6. CONCLUSIONS

Considerem que els objectius del treball s'han assolit en tant que:

- S'ha reconegut el context històric i s'han identificat els moments més rellevants de l'evolució del conflicte, donant un marc d'enteniment de la situació a l'abast de tota persona malgrat que no tingui coneixement al respecte; les parts han estat concretades i els seus posicionaments refermats pels representants a les entrevistes i s'ha identificat el tipus de conflicte i el moment en què es troba a partir de la metodologia ensenyada per la Facultat de Polítiques i Sociologia de la UAB.
- S'ha fet una anàlisi sintètic i precís dels paràmetres que modificaven la situació jurídica dels pobles originaris, concretant els punts més rellevants
- S'ha pogut confirmar la hipòtesi:

“La regulació que hagués portat la nova Constitució hagués ajudat a resoldre el conflicte.”

Tot i l'escassa participació i el rebuig majoritari del poble maputxe al projecte constitucional, és un fet que les actuals demandes del poble maputxe xoquen amb preceptes constitucionals de major nivell jeràrquic. L'aprovació de la proposta constitucional hauria comportat un gran canvi estructural, facilitant la recuperació de terrenys ancestrals, l'assoliment de l'autogovern i una defensa major de la cultura indígena. Tanmateix, hauria significat l'estandardització xilena dins del marc internacional de reconeixement de drets indígenes definit, principalment, pel Conveni 169 OIT. Cal remarcar que Xile continua sent, juntament amb Uruguai, dels últims països d'Amèrica Llatina sense reconèixer l'existència de pobles indígenes a la seva constitució. Així, aquest treball fa una aportació pràctica rellevant en confirmar la hipòtesi.

No podem considerar, però, que hagués resolt el conflicte *per se*. Efectivament, hauria satisfet una part considerable de les demandes del nucli conflictiu maputxe, però no hagués comportat l'acceptació gran part de la població indígena. Com a solució, el present treball considera els següents paràmetres:

- Redacció constitucional amb participació de la diplomàcia multinivell, on líders maputxes donin el seu punt de vista i expressin les necessitats de les diferents comunitats.
- Reconeixement constitucional dels pobles indígenes d'acord amb els paràmetres del Conveni 169 OIT.
- Elaboració de mecanismes de comunicació efectius entre la població maputxe i l'estat xilè, dotació de mitjans suficients per aconseguir la reparació històrica efectiva i elaboració de legislació orgànica que ho protegeixi.

Considerem que aquest treball té unes conclusions fermes tot i que elaborades amb diferents inconvenients. Ha estat una tasca molt difícil poder parlar representants de Carabineros i l'oposició, donada la sensibilitat i la posició controvertida que conformen. Així i tot, creiem que els paràmetres segons els quals s'han relatat els seus posicionaments són els apropiats en tant que la bibliografia investigada com les fonts primàries al respecte concorden. Cal posar en relleu, també, com l'actual limitació de paraules fa que gran part de la investigació que s'ha dut a terme no es vegi reflectida de forma directa en el treball, havent d'incloure gran part de la informació trobada als annexos.

Aquesta investigació deixa obertes i proposa noves línies d'investigació tal com la recerca d'eines de comunicació que podrien ser utilitzades en un futur i l'anàlisi del nou procés constituent que s'està duent a terme al país.

Per acabar, remarquem que aquest treball s'ha fet en coordinació a la investigació duta a terme pel Treball de Fi de Grau en Dret, centrat en la situació jurídica del poble maputxe, detallant els estàndards internacionals actuals, fent una lectura amb major profunditat del marc legal vigent intern i de la proposta constitucional de 2022 i fent una comparativa respecte a altres casos semblants, com són els de Brasil, Equador i Bolívia. Es proposa fer una lectura conjunta en cas de voler conèixer amb major profunditat el cas, text enllaçat al següent foli:

https://drive.google.com/drive/folders/1Y6yMpePBNIVpFm6OxpOBZQkU_0QvOOln?usp=share_link

7. BIBLIOGRAFIA

L'estil de citació d'aquest treball utilitza el mètode APA. Les cites textuais estan marcades entre comes. Tota informació externa utilitzada s'ha citat concretat l'autoria i l'any de publicació, classificat per temàtiques i havent destacat en negreta les fonts més rellevants:

- Blau: textos legals
- Vermell: fonts teòriques i històriques
- Verd: notícies i informes oficials

Academia de historia militar. (2022). Consultat el 20 / 09 / 2022, a Desastre de Curalaba: <https://www.academiahistoriamilitar.cl/academia/desastre-de-curalaba/>

Amnistia internacional. (2020). *Chile: Mandos de Carabineros deben ser investigados penalmente por violaciones de derechos humanos*. Santiago de Chile: Amnistía Internacional. Consultat el 10 / 12 / 2022, a <https://www.amnesty.org/es/latest/press-release/2020/10/chile-mandos-carabineros-deben-ser-investigados-por-violaciones-derechos-humanos/>

Apruebo Dignidd. (2021). *Programa de Gobierno*. Santiago de Chile: Apruebo Dignidad. Consultat el 10 / 12 / 2022, a <https://static.emol.cl/emol50/documentos/archivos/2021/11/01/20211101115916.pdf>

Bengoa, J. (2008). *Historia del pueblo mapuche*. Santiago de Chile: LOM ediciones.

Bengoa, J. (Març / 2011). Le Chili <<Déconcerté>>. *Los Mapuches: historia, cultura y conflicto*, p. 89-107.

Berghof Foundation. (2012). *Berghof Glossary on Conflict Transformation*. Berlin: Berghof Foundation Operations GmbH.

Biblioteca del Congreso de la Nacional de Chile. (12 / 06 / 2022). *Salvador Allende Gossens*. Consultat el 03 / 11 / 2022, a Biblioteca del Congreso de la Nacional de Chile: https://www.bcn.cl/historiapolitica/resenas_biograficas/wiki/Salvador_Allende_Gossens

Biblioteca Nacional de Chile. (24 / 02 / 2019). *Plebiscito del 5 de octubre de 1988*. Consultat el 27 / 10 / 2022, a Memoria Chilena: <http://www.memoriachilena.gob.cl/602/w3-article-96594.html>

Bidegain, G. (3 / agost / 2020). La histórica resistencia mapuche en Chile y estallido social actual. *La diaria*. Consultat el 29 / 11 / 2022, a <https://ladiaria.com.uy/chile/articulo/2020/8/la-historica-resistencia-mapuche-en-chile-y-el-estallido-social-actual/>

Browne, M., Roblero, S., & Martínez, C. (26 / Setembre / 2022). Contradicciones con el gobierno y críticas desde la oposición: las alertas que dejó la reaparición de la exministra Vega. *La Tercera*.

- Cabrera, M., & Polanco, F. (24 / 06 / 2022). Quince años de cárcel para 8 comuneros condenados por homicidio de Eleodoro Raiman en Contulmo. *Biobio Chile*. Consultat el 06 / 01 / 2023, a <https://www.biobiochile.cl/noticias/nacional/region-del-bio-bio/2022/06/24/quince-anos-de-carcel-para-8-comuneros-condenados-por-homicidio-de-eleodoro-raiman-en-contulmo.shtml>
- Camacho Padilla, F.** (2004). *Historia reciente del pueblo mapuche (1970-2003)*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid. Consultat el 15 / 11 / 2022, a <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:520467/FULLTEXT02.pdf>
- Centro de Estudios Públicos.** (2022). *Encuesta especial 87. Santiago de Chile: Centro de Estudios Públicos*. Consultat el 10 / 01 / 2023, a <https://www.cepchile.cl/encuesta-especial-cep-87-biobio-araucania-los-rios-y-los-lagos/>
- CNN Chile. (02 / abril / 2022). Delegada presidencial del Biobío tras ataque incendiario en Contulmo: "El Wallmapu necesita más presencia del Estado". *CNN Chile*.
- CODEPU. (2021). *Informe de Derechos Humanos. 1990-2000*. Santiago de Chile: Corporación de Promoción y Defensa de los Derechos del Pueblo.
- Comisión Chilena de Derechos Humanos. (2022). *Nuestra preocupación por el rol de los medios de comunicación en el Plebiscito*. Santiago de Chile: Comisión Chilena de Derechos Humanos. Consultat el 18 / 12 / 2022, a <https://radio.uchile.cl/wp-content/uploads/2022/08/Nuestra-preocupacio%CC%81n-por-el-rol-de-Medios-de-Comunicacio%CC%81n-en-el-Plebiscito.pdf>
- Convención Constitucional.** (2022). *¿Qué es la convención constitucional?* Consultat el 2022 / 12 / 08, a Convención Chile: <https://www.chileconvencion.cl/que-es-la-convencion-constitucional/>
- Convención Constitucional.** (2022, 4 de juliol). *Propuesta de la Constitución Política de la República de Chile*. Convención Constitucional. Consultat el 13 / 12 / 2022, a <https://www.chileconvencion.cl/wp-content/uploads/2022/07/Texto-Definitivo-CPR-2022-Tapas.pdf>
- CorteIDH.** (19 / 01 / 2023). *¿Qué es la Corte IDH*. Consultat el 2023 / 01 / 26, a Corte Interamericana de Derechos Humanos: https://www.corteidh.or.cr/que_es_la_corte.cfm
- Direcció d'obres públiques, G. d. (Gener / 2012). *Ministerio d'Obres Públiques*. Consultat el 15 / 12 / 2022, a Guia de antecedentes territoriales y culturales de los pueblos originarios de Chile: http://transparencia.dgop.cl/OtrosAntecedentes/docs/Guia_asuntos_indigenas.pdf
- Echegaray, F. T.** (2022, 16 de juliol). *Pueblos indígenas en la Nueva Constitución: qué dice la propuesta*. Santiago de Chile: Lupa Constitucional. Consultat el 28 / 11 / 2022,

a <https://lupaconstitucional.malaespinacheck.cl/2022/07/16/pueblos-indigenas-en-la-nueva-constitucion-que-dice-la-propuesta/>

- El mostrador. (19 / gener / 2021). CAM hace un llamado a condenar la "presencia del narcotráfico en comunidades mapuche". *El Mostrador*. Consultat el 28 / 10 / 2022, a <https://www.elmostrador.cl/dia/2021/01/19/cam-hace-un-llamado-a-condenar-la-presencia-del-narcotrafico-en-comunidades-mapuche/>
- El Mostrador. (17 / 05 / 2021). Participación indígena: 22,81% del padón votó escaños reservados para pueblos originarios. *El Mostrador*. Consultat el 05 / 12 / 2022, a <https://www.elmostrador.cl/dia/2021/05/17/participacion-indigena-2281-del-padron-voto-escanos-reservados-para-pueblos-originarios/>
- Espinoza Araya, C., & Mella Abalos, M. (2013). *Dictadura militar y movimiento mapuche en Pacarina del Sur*. Consultat el 25 / 10 / 2022, a <http://bibliotecadigital.academia.cl/xmlui/bitstream/handle/123456789/6238/Dictadura%20militar%20y%20movimiento%20mapuche%20en%20Chile.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Folch, A. d. (1999). *Biografías de Chilenos: Miembros de los Poderes Ejecutivos, Legislativo y Judicial*. Santiago de Chile: Universidad Católica de Chile.
- Fundación Aylwin. (19 / 05 / 2022). *Los esfuerzos por el reconocimiento constitucional y la ratificación del Convenio N.169*. Consultat el 16 / 11 / 2022, a El informe de verdad histórica y nuevo trato: <https://fundacionaylwin.cl/los-esfuerzos-por-el-reconocimiento-constitucional-y-la-ratificacion-del-convenio-no-169/>
- Galtung, J. (1997). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. Londres: Sage.**
- Galtung, J. (2000). *Conflict Transformation by Peaceful Means*. Geneva: United Nations Disaster Management Training Programme. Consultat el 05 / 11 / 2022, a https://www.transcend.org/pctrcluj2004/TRANSCEND_manual.pdf
- García, V. (19 / diciembre / 2021). Gabriel Boric ganó las elecciones y la izquierda gobernará Chile desde marzo: "Los avances sustantivos van a requerir de acuerdos amplios". *La Nación*. Consultat el 10 / 12 / 2022, a <https://www.lanacion.com.ar/el-mundo/gabriel-boric-gano-las-elecciones-y-la-izquierda-gobernara-chile-desde-marzo-nid19122021/>
- Garrido, M., & Reyes, C. (21 / 11 / 2021). Kast y Boric se imponen en primera vuelta y diferencia de votos es la más estrecha desde Lagos-Lavín. *La tercera*. Consultat el 06 / 10 / 2022, a <https://www.latercera.com/politica/noticia/kast-y-boric-se-imponen-en-primera-vuelta-y-se-mediran-en-balotaje-de-diciembre/4HMRUCZ2GZAWDL2BOMPXZ3OFNE/>
- Gilley, B. (2007). *Against the concept of ethnic conflict*. Princeton: Princeton University. Consultat el 11 / 12 / 2022, a <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0143659042000256959>

- GPPAC. (2017).** *Conflict Analysis Framework: Field Guidelines and Procedures*. The Hague: Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict. Consultat el 17 / 11 / 2022, a https://www.gppac.net/files/2018-11/GPPAC%20CAFGuide_Interactive%20version_febr2018_.pdf
- Grasa, R. (2009).** *Cinquanta anys d'evolució de la investigació per la pau: tendències i propostes per observar, investigar i actuar*. (G. d. Catalunya, Ed.) Barcelona: Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans.
- Hancock, A. U. (1893).** *Historia de Chile*. Madrid: La España Moderna.
- Historia peruana. (2018).** *Imperio Inca o Tahuantinsuyo*. Consultat el 20 / 09 / 2022, a Historia peruana: <https://historiaperuana.pe/periodo-autoctono/imperio-inca-tahuantinsuyo>
- Infobae. (19 / desembre / 2022).** Violència en el sur de Chile: un grupo radical mapuche se adjudicó dos nuevos ataques. *Infobae*. Consultat el 15 / 12 / 2022, a <https://www.infobae.com/america/america-latina/2022/12/19/violencia-en-el-sur-de-chile-un-grupo-radical-mapuche-se-adjudico-dos-nuevos-ataques/>
- Intrenational Labor Organization. (1989).** *Convenio 169*. Recollit de https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@normes/document s/publication/wcms_100910.pdf
- IWGIA. (2022).** *El Mundo Indígena 2022*. Santa Cruz de la Sierra: IWGIA. Consultat el 15 / 12 / 2022, a <https://www.iwgia.org/doclink/iwgia-libro-el-mundo-indigena-2022-esp/eyJ0eXAiOiJKV1QiLCJhbGciOiJIUzI1NiJ9.eyJzdWUiOiJpd2dpYS1saWJyby1lbC1tdW5kby1pbmRpZ2VuYS0yMDIyLWVzcCIsImhhdCI6MTY1MTEyOTgwOCwiZXhwIjoxNjUxMjE2MjA4fQ.JAMbFFsO3IMNMIuIOVChSGAauvOp6MqN-mxKlg>
- IWGIA. (17 / març / 2022).** *Los pueblos indígenas en el proceso constituyente chileno*. Consultat el 26 / 11 / 2022, a IWGIA: <https://iwgia.org/es/noticias/4616-los-pueblos-ind%C3%ADgenas-en-el-proceso-constituyente-chileno.html>
- Kast, J. A. (2020).** *Hasta que el terrorismo deje de ser costumbre*. Santiago de Chile: Partido Republicano. Consultat el 23 / 11 / 2022, a <https://partidorepublicanodechile.cl/hasta-que-el-terrorismo-deje-de-ser-costumbre/>
- La Tercera. (21 / 01 / 2021).** Caso Catrillanca: exGOPE Carlos Alarcón es condenado a 11 años por homicidio y 5 por homicidio frustrado. *La Tercera*. Consultat el 10 / 12 / 2022, a <https://www.latercera.com/nacional/noticia/caso-catrillanca-exgope-carlos-alarcon-es-condenado-a-a-16-anos-por-homicidio/TUC5DMR43ZEZ3KPCC5SJIGYTNQ/>
- Lambert, R. (2022).** En Chile, el pueblo decepciona a la izquierda: el proyecto de nueva Constitución rechazado en referéndum. *Le Monde diplomatique en español*, 18-19. Consultat el 28 / 11 / 2022

- Lankes, A. (2 / setembre / 2022). Los derechos indígenas, en el centro de la polémica por la nueva Constitución chilena. *The New York Times*. Consultat el 10 / 12 / 2022, a <https://www.nytimes.com/es/2022/09/02/espanol/chile-constitucion-indigenas.html>
- Lederach, J. (1995). *Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures*. Washington: Syracuse University Press.
- Lederach, J. (1997). *Sustainable Reconciliation in Divide Societies*. Washington: United States Institute Of Peace.
- Lyamouri-bajja, N., Genneby, N., Markosyan, R., & Ohana, Y. (2012). *Youth transforming conflict: understanding conflict*. Strasbourg: Council of Europe and European Comission. Consultat el 23 / 12 / 2022, a <https://books.google.cl/books?id=8UCyiGdt2YEC&pg=PA51&lpg=PA51&dq=A+common+analogy+for+culture+is+the+iceberg.+You+can+only+see+the+smallest+part+of+the+iceberg.+Its+main+mass+is+hidden+under+the+water.+In+this+understanding+of+culture,+outward+signs+are+>
- Marín, A. A. (7 / diciembre / 2022). Constitucionalismo neoliberal. *El Mostrador*. Consultat el 17 / 11 / 2022, a <https://www.elmostrador.cl/noticias/opinion/2016/06/24/constitucionalismo-neoliberal/>
- Martinic, M. (2002). *Breve historia de Magallanes*. Punta Arenas: Ediciones de la Universidad de Magallanes.
- Meza-Lopehandía (2019). Principales demandas mapuche como reivindicaciones de derechos humanos. Santiago de Chile: Asesoría Técnica Parlamentaria.** Consultat el 2022/ 11 / 19 a https://obtienearchivo.bcn.cl/obtienearchivo?id=repositorio/10221/26969/1/BCN2019__Las_demandas_mapuche_en_lenguaje_de_derechos.pdf
- Memoria Chilena. (14 / 02 / 2019). *Guerra de la Independencia*. Consultat el 2022 / 09 / 14, a Memoria Chilena: <https://www.memoriachilena.gob.cl/602/w3-article-692.html>
- Ministerio de agricultura. (1972, 15 de setembre). Ley 17 729 sobre indígenas y tierras de indígenas. Diario Oficial de la República de Chile.**
- Ministerio de Agricultura. (1979, 22 de març). *Decreto Ley 2568, modificación ley 17 729, sobre protección de indígenas*. Diario Oficial de la República de Chile.
- Ministerio de Desarrollo Social y Familia. (2020). *Ley N. 21.298*. Santiago de Chile: Diario Oficial de la República de Chile. Consultat el 28 / 12 / 2022, a <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1153843&tipoVersion=0>
- Ministerio de Desarrollo Social y Familia. (2021). *Para saber un poco más sobre las Elecciones de los Escaños Reservados*. Consultat el 29 / 09 / 2022, a CONADI: <https://www.conadi.gob.cl/elecciones-escaños-reservados>

- Ministerio de Relaciones Exteriores. (1994). *Declero 1963 sobre la diversidad biológica*. Santiago de Chile: Diario Oficial de la República de Chile.
- Ministerio del Medio Ambiente. (25 / 08 / 2016). *Gobierno de Chile*. Consultat el 20 / 09 / 2022, a Monte Verde, el asentamiento humano más antiguo de América: <https://mma.gob.cl/monte-verde-el-asentamiento-humano-mas-antiguo-de-america/>
- Ministerio secretaría general de la presidencia. (2020, 24 de març). *Ley 21.216*. Diario Oficial de la República. Consultat el 28 / 10 / 2022, a <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1143661>
- Ministerio secretaría general de la presidencia. (1980, 8 d'agost. Última actualització de 23 d'agost de 2022). *Constitución Política de la República de Chile*. Diario Oficial de la República de Chile.**
- Mueso Chile de Arte Precolombino. (2022). *Mueso Chile de Arte Precolombino*. Consultat el 23 / 10 / 2022, a Pueblos Originarios: <http://chileprecolombino.cl/pueblos-originarios/>**
- Mueso Chileno de Arte Precolombino. (2022). *Mueso Chileno de Arte Precolombino*. Consultat el 20 / 09 / 2022, a Pueblos Originarios: <http://chileprecolombino.cl/pueblos-originarios/>**
- Museo Chileno de Arte Precolombino. (2022). Consultat el 23 / 10 / 2022, a Culturas precolombianas y pueblos originarios en la línea de tiempo: <http://www.chileantesdechile.cl/linea-del-tiempo/>**
- Museo Chileno de Arte Precolombino. (2022). *Historia Mapuche*. Consultat el 23 / 10 / 2022, a Chile Precolombino: <http://chileprecolombino.cl/pueblos-originarios/mapuche/historia/>**
- Núñez, P. (18 / febrer / 2018). Informe de INDH: población cree que pueblos originarios son violentos y rebeldes. *La Tercera*. Consultat el 15 / 12 / 2022, a <https://www.latercera.com/pulso/informe-indh-poblacion-cree-pueblos-originarios-violentos-rebeldes/>
- Poblete, M. (2019). *Política Indígena en Chile*. Asesoría Técnica Parlamentaria. Santiago de Chile: Biblioteca del Congreso Nacional de Chile.
- Ramsbotham, O., Woodhouse, T., & Miall, H. (2011). *Resolución de conflictos: La prevención, gestión y transformación de conflictos letales*. Barcelona: Edicions Bellaterra, S.L.**
- Ministerio de las culturas, las artes y el patrimonio (2021) Recomendaciones para nombrar y escribir sobre pueblos indígenas y sus lenguas
- Reyes, C., Palomera, F., & Zamorano, C. (19 / març / 2017). Los 20 años del conflicto en La Araucanía: ¿Qué viene ahora? *La Tercera*. Consultat el 10 / 11 / 2022, a <https://www.latercera.com/noticia/los-20-anos-del-conflicto-la-araucania-viene-ahora/>**

Rivera, V. (20 / Agost / 2021). Rodrigo Delgado: “En la Macrozona Sur los narcos actúan bajo la adhesión ciudadana de la causa mapuche”. *La Tercera*. Consultat el 15 / 11 / 2022, a <https://www.latercera.com/la-tercera-sabado/noticia/rodrigo-delgado-en-la-macrozona-sur-los-narcos-actuan-bajo-la-adhesion-ciudadana-de-la-causa-mapuche/M5C5APLXYZEQJJBGWYSKQDI3E/>

Salgado, D. (30 / 08 / 2022). Molino Grollmus: más de 100 años de historia destruida por la violencia en la Macrozona Sur. *Biobio Chile*. Consultat el 06 / 01 / 2023, a <https://www.biobiochile.cl/noticias/nacional/region-del-bio-bio/2022/08/30/molino-grollmus-mas-de-100-anos-de-historia-destruida-por-la-violencia-en-la-macrozona-sur.shtml>

Sandole, D., Byrne, S., Sandole-Staroste, I., & Senehi, J. (2009). *Handbook of Conflict*. New York: Taylor & Francis e-Library.

Schüller Gamboa, P. (19 / juliol / 2021). CADEM: 77% considera que Chile tiene una deuda histórica con el pueblo mapuce. *La Nación*. Consultat el 15 / 12 / 2022, a <https://www.lanacion.cl/cadem-77-considera-que-chile-tiene-una-deuda-historica-con-el-pueblo-mapuche/>

Senado. (2022). *Acuerdo por Chile: Definen Consejo Constitucional, Comité de Expertos e itinerario para nuevo proceso constituyente*. Valparaíso: Senado de la República de Chile.

Sepulveda, A. (2018). *Breve Historia de Chile*. Santiago de Chile: Penguin Random House Grupo Editorial, S.A. .

Servicio Electoral Chileno. (2022). *Resultados definitivos Plebiscito Constitucional 2022*. Santiago de Chile: SERVEL. Consultat el 18 / 10 / 2022, a <https://www.servel.cl/resultados-definitivos-plebiscito-constitucional-2022/>

Soto, C. (20 / Febrer / 2014). Caso Luchsinger: Cómo ocurrieron los hechos desde el incendio en enero del 2013. *La Tercera*.

Waisbluth, M. (2020). *Orígenes y evolución del estallido social en Chile*. Santiago de Chile: Universidad de Chile.

Wigodski, T. (2010). *Conflicto con pueblos originarios: el estado chileno y el pueblo mapuche*. Santiago de Chile: Universidad de Chile.

8. ANNEXOS

8.1. CONTEXT HISTÒRIC

8.1.1. Història precolombina

Les primeres mostres de civilització al territori Xilè daten de fa més de 18.000 anys, trobades a Monte Verde, regió de Los Lagos (Ministerio del Medio Ambiente, 2016). A tot Xile s'han identificat més de 70 cultures de les quals, de nord a sud, han estat principalment les següents: Aymares, Lican Antay, Quetxues, Xango, Chono, Collas, Diaguites, Rapa Nui, Maputxes, Kawésqar, Tehuelche, Yàmana o Yagàn i Selk'nam (Mueso Chileno de Arte Precolombino, 2022).

D'aquestes, el poble majoritari era el dels Maputxes. Es consideren descendents directes de les cultures arqueològiques Pitrén (110-1100 d.C.) i El Vergel (1100 – 1450 d.C.) (Mueso Chileno de Arte Precolombino, 2022). Habitaven el que es coneix com a Wallmapu, una zona compartida entre l'actual Xile i Argentina situada en la part sud d'ambdós països. Durant el s.XV l'imperi Inca es va expandir fins al riu Maule, a 270km al sud de Santiago de Xile, on els maputxes van lluitar per mantenir la seva independència (Historia peruana, 2018). Es calcula que a la banda occidental dels Andes hi vivien més d'un milió de persones els quals es constituïen en societats comunitàries al voltant de la família, no jerarquizades entre elles i connectades a través de vincles matrimonials. Vivien de la caça i la recol·lecció, sent així una societat preagrícola, però gràcies a les favorables condicions mediambientals, gaudien de bona salut i capacitat de creixement demogràfic (Bengoa, Historia del pueblo mapuche, 2008).

8.1.2. Arribada dels Europeus

Els Europeus van arribar per primer cop on avui coneixem com a Xile amb l'expedició de Fernando de Magallanes l'any 1520 en creuar l'estret que avui té el seu nom (Martinic, 2002). La conquesta de Xile, iniciada per Pedro de Valdivia l'any 1539, així com el seu posterior desenvolupament polític ha estat marcat per la confrontació amb els pobles originaris (Hancock, 1893).

L'arribada dels espanyols va provocar l'agrupament dels maputxes, fent apropar els enllaços socials i culturals, conformant la identitat maputxe que avui coneixem

(Mueso Chileno de Arte Precolombino, 2022). Donat el tracte colonial i violent que van rebre, sumat a les malalties que van portar els colonitzadors, la població es va reduir als dos-cents mil. Tot i això, el poble maputxe es defensà en aixecaments i batalles, anomenades “malons”, per protegir la seva autonomia, la qual té com a data de referència el desastre/triòmf de Curalaba de 1598 on els maputxes marquen una frontera clara (Academia de historia militar, 2022). El rei d'Espanya i el poble maputxe, el 1641, signen la pau i es reconeix les fronteres (Bengoa, *Le Chili <<Déconcerté>>*, 2011). En aquest acord pacten mantenir la seva independència des del Riu Biobio fins Xiloé, una zona fèrtil i boscosa, mantenint la seva nació i gairebé la independència, actuals regions del Biobio, Araucania, Los Rios i part de Los Lagos. Un cop Xile va iniciar el seu procés d'independència el 1810, es van desenvolupar els projectes per expandir el territori sobre territoris indígenes, fent que part dels maputxes es posicionessin, fins i tot, al costat dels reialistes. En aquest període, el poble maputxe s'enriquirà en conseqüència a l'avenç agrícola i la transformació a una economia on apareixerà el comerç. (Memoria Chilena, 2019)

8.1.3. Ocupació de l'Araucania

Donats els constants enfrontaments amb el poble Maputxe, el 1860²⁹ va començar l'operació militar d'ocupació d'aquest territori, la coneguda com a “Pacifícació de l'Araucania”. No serà fins al 1881, quan cau l'últim *malon* organitzat i la posterior ocupació i reconstrucció de Villarrica el 1883, que es podrà considerar que l'Araucania és part de Xile i que, per tant, el poble maputxe ha estat derrotat (Bengoa, *Historia del pueblo mapuche*, 2008).

8.1.4. Concentració maputxe en reduccions

El 1883, malgrat la resistència que van demostrar, es va iniciar el procés de concentració de la població en reduccions, l'apropiació de terres i les posteriors vendes i subhastes a estrangers. Tres mil comunitats o reserves van ser construïdes entre el 1884 i el 1927 a través de Títols de Mercè. La que va ser una societat grangera i comerciant rica va ser forçada a la pobresa (Wigodski, 2010).

²⁹ Depenent de la font es considera una data diferent d'inici de l'operació militar. El text considera la font oficial del Govern de Xile trobada a <https://www.memoriachilena.gob.cl/602/w3-article-3630.html>

Alguns líders comunitaris maputxes del segle XX lluitaren per una integració respectuosa a l'estat Xilè. Així és com Venancio Coñoepan arribarà a ser ministre l'any 1952 (Folch, 1999), unint-se a la dreta política Xilena, encapçalant cert reconeixement a l'existència dels pobles originaris amb la creació de la Direcció d'Assumptes Indígenes. Comença un increment gradual de drets que fa que l'any 1960 es produeixi una reforma agrària que permetrà la recuperació d'algunes terres originalment pertanyents a pobles indígenes i el 1969 es fundi la Confederació Nacional d'Associacions Maputxes. Així i tot no s'aconseguiran grans canvis, ja que no podran frenar les lluites per la recuperació de terres ni contra la pobresa de les comunitats (Bengoa, Le Chili <<Déconcerté>>, 2011).

Amb l'arribada del govern socialista d'Allende, es produeix l'avenç més gran en matèria d'igualtat referent al poble maputxe més gran des de l'ocupació de l'Araucania, tal com l'aprovació de la Llei 17.729 de 1972, la qual crea l'Institut de Desenvolupament Indígena. Cal considerar, però, que aquest avenç va ser gràcies al reconeixement dels maputxes com a treballadors, permetent el treball cooperatiu d'una forma molt més propera a la pròpiament tradicional. (Biblioteca del Congreso de la Nacional de Chile, 2022)

8.1.5. Dictadura militar

El cop d'estat del General Pinochet provocarà un canvi de direcció de la política xilena, posant fi al que s'havia aconseguit durant la darrera dècada. Es relaten quatre grans conseqüències (Espinoza Araya & Mella Abalos, 2013): procés de contrareforma agrària que revoca els acords d'expropiació i de devolució de terres recuperades; manca de legislatura indígena que deixarà sense aplicació pràctica la llei anterior; la repressió del moviment indígena i l'intent de desarticulació i, finalment, la redacció del decret llei de 1978 n. 2.568 del ministeri d'agricultura que, seguint la tendència neoliberal del nou govern (Wigodski, 2010), produeix la divisió i liquidació de les comunitats maputxes, permetent la privatització a l'interior dels Títols de Mercè (Bengoa, Le Chili <<Déconcerté>>, 2011), eina que havia servit per mantenir les reduccions. Alhora permet l'enriquiment de certes famílies, fet que farà que part dels maputxes donin suport a la dictadura. En aquest període s'entregaran més de 74.000 títols de domini individual. Malgrat això, la gran majoria de la població maputxe no va recolzar el govern militar i es

van unir a la lluita coordinada de l'oposició política a la dictadura i la resistència dels pobles indígenes, creant en aquesta etapa els Centres Culturals Maputxes, gestats com a resposta al Decret Llei 2.568. Aquest moviment esdevindrà en l'Ad-Mapu el 1980, la qual mantindrà el pols ferm durant tota la dictadura per la defensa de la propietat comunitària del sòl i representarà 1.350 comunitats i amb presència del suport del bisbat de Temuco (Espinoza Araya & Mella Abalos, 2013).

Mentrestant, el 1979 es crea la Cort Interamericana de Drets Humans (CIDH), principal eina jurisprudencial en matèria indígena (CorteIDH, 2023).

8.1.6. Retorn de la democràcia

La mobilització social força a la dictadura a fer un plebiscit de continuïtat pel 5 d'octubre de 1988 en el qual el rebuig al règim va guanyar portant a un procés de transició a la democràcia (Biblioteca Nacional de Chile, 2019). El 1989 se signa l'acord de Nuevo Imperial que compromet el candidat presidencial de la Concertación de Partidos por la Democracia, Patricio Aylwin, de centreesquerra i representant de l'oposició democràtica al règim, amb un conjunt d'organitzacions indígenes per cercar el seu suport a les eleccions presidencials de Xile de 1989. Acorden donar reconeixement constitucional als pobles originaris i la creació d'una Corporació Nacional de Desenvolupament Indígena a canvi de donar canalització de les seves demandes a través de les noves vies democràtiques, entre altres propostes (Bengoa, 2011). L'11 de març de 1990 era anomenat president Patricio Aylwin qui acceptarà la competència de la CIDH. A mitjans d'aquest any es fa a Temuco el Congrés Indígena encarregat de redactar l'esborrador de la llei indígena. No seria fins al 1993 que s'aprovaria la Llei Indígena 19.253, la qual principalment va recollir el següent (Poblete, 2019):

- a. Estatut de protecció de terres indígenes
- b. Inclusió de la participació directa en el Consell Directiu de la nova Corporació Nacional de Desenvolupament Indígena (CONADI), principal organisme establert per dirigir directament la relació entre l'estat i els pobles indígenes.

- c. Creació del Fons de Terres i Aigües per l'adquisició de terres per comunitats i comuners.

En aquesta etapa també s'adopta el Conveni 169 de la OIT, principal eina actual de configuració de drets dels PPII en l'àmbit internacional (Ministerio de Relaciones Exteriores, 1994).

8.1.7. Intensificació del conflicte

Nogensmenys, donat el suport constitucional dotat a la propietat privada, continua fent-se present l'ús indiscriminat dels recursos naturals per part d'empreses dins dels territoris indígenes, així com la construcció d'hidroelèctriques, carreteres i la destrucció del bosc natiu. El conflicte es fa cada cop més present a través de manifestacions, ocupacions de terrenys, incendis de plantacions forestals i cremes de camions, entre d'altres. L'1 de desembre de 1997 van ser cremats tres camions forestals, sent aquesta la primera acció violenta de la nova onada del "conflicte maputxe", fet reclamat per la CAM (Coordinadora Arauco-Malleco) (Reyes, Palomera, & Zamorano, 2017). Les accions més violentes es reivindiquen pel Consell de Totes les Terres i la Coordinadora Arauco-Malleco, els quals demanen l'autodeterminació per la nació maputxe. Aquests fets van comportar l'aplicació de lleis especials així com la Llei de Seguretat interior de l'Estat i la Llei Antiterrorista (Camacho Padilla, 2004).

El 1998 el govern va convocar els Diàlegs Comunals per tal d'identificar, sistematitzar i qualificar les demandes de cada comunitat local. Van participar un total de 658 comunitats i associacions maputxes, 3500 persones. El text resultant destaca la necessitat de participació i reconeixement de les demandes dels pobles indígenes, el fort sentiment de discriminació i la manca d'accés al món laboral, la salut i l'educació. Malgrat això, el president Frei, impulsor d'aquest procés, va seguir donant suport a la inversió privada en zones indígenes. El 2001 es crea la Comissió de Veritat Històrica i Nou Tracte amb els pobles indígenes, un grup de treball centrat a donar recomanacions per una nova política d'Estat.

El 2007 s'aprova la Declaració de les NNUU respecte als Drets dels Pobles Indígenes (DDPI), text fet principalment a partir del C169, el qual Xile vota a

favor. Consegüentment, el 2008 es ratifica a Xile el Conveni N.169 de l'OIT, entrant en vigor el 2009 (Fundación Aylwin, 2022).

Malgrat tots els intents institucionals per normalitzar les relacions amb el poble maputxe, les manifestacions i queixes no paren i, fins i tot s'incrementen. Exemples en són la crema de la finca Luchsinger i la mort dels seus propietaris el 2013 (Soto, 2014), la crema de l'històric edifici Molino Grollmus, amb tres ferits (Salgado, 2022) i l'assassinat d'Eleodoro Raiman a un Càmping de Contulmo el 2019 (Cabrera & Polanco, 2022), mostrant la violència amb la qual estan disposats a actuar per tal d'aconseguir els drets perseguits, sent aquestes unes de tantes altres protestes que s'han viscut els darrers anys.

Pel que fa al reconeixement constitucional dels pobles originaris, malgrat l'intent reiterat tant per part de l'executiu com del legislatiu, no ha estat assolit fins avui. Cal tenir en compte, per entendre aquest context històric, que un cop acabat el règim dictatorial, la constitució redactada per Pinochet, malgrat les reformes, seguirà vigent fins a dia d'avui, un text que obvia l'existència dels pobles indígenes i que configura un estat neoliberal el qual defensa la privatització de la terra i dels recursos, fets que impossibilitaran gran part de la defensa dels drets indígenes (Marín, 2022).

8.1.8. Esclat social

Així, arribem a la darrera etapa d'aquest context històric. El 2019 inicia a Xile l'Esclat Social el qual, principalment reclama canvis socials que afavoreixin la classe treballadora, així com enfortir l'estat del benestar i assentar la lluita feminista. Dins d'aquestes reclamacions s'encabeixen les reivindicacions dels pobles indígenes (Waissbluth, 2020). Segons el cens de 2017, actualment viuen a Xile 1.800.000 persones considerades maputxes. Un fet rellevant és la mort de Camilo Cartillanca un jove maputxe mort per un Carabinero, fet que posteriorment es demostrà intencionat i sense motiu justificat, provocant una forta reacció per part de la població maputxe (La Tercera, 2021). El 2020 es vota en referèndum la voluntat de redactar una nova constitució que substituiria l'escripta pel dictador. S'inicia un procés de redacció pioner al món, ja que es faria de forma assembleària, amb 155 representants, i on els pobles originaris tindrien reservada

una quota de representació de 17 participants, molt major a la seva població³⁰, i amb capacitat de veto. La participació dels pobles indígenes en l'elecció dels seus representants va ser només d'un 22,81% del padró, fet que va restar legitimitat a les demandes dels constituents per gran part de la població (El Mostrador, 2021). El resultat va ser un text constitucional en què s'altera l'estatus dels pobles indígenes així com gran part de l'estructura social de l'Estat. El conjunt d'aquests postulats no són compartits per la majoria dels xilens, motiu pel qual el setembre de 2022, en el referèndum amb vot obligatori d'aprovació de la nova constitució, aquesta va ser rebutjada per un ample marge de 61,89% en contra, 38,11% a favor (Lambert, 2022). Cal destacar que una de les zones de major rebuig a la proposta va ser la mateixa regió de l'Araucania, una de les més afectades pel conflicte, amb un 73,69% dels vots en contra i un 26,31% a favor. S'ha de tenir en compte que la població no és majoritàriament indígena, fins i tot en aquesta regió, on representa el 26% de la població major de 14 anys (Servicio Electoral Chileno, 2022).

Finalment, i per acabar aquest apartat, un fet important a tenir en compte en la lectura del conflicte és l'aparició, segons diversos mitjans, del paper del narcotràfic i altres fets delictius, com el robament de fusta³¹. Segons l'exministre de l'interior, Rodrigo Delgado, les organitzacions criminals "actuen sota l'adhesió ciutadana de la causa maputxe", donant-los un paraigua d'actuació de l'il·lícit (Rivera, 2021). La Coordinadora Arauco-Malleco (CAM), principal organització present en accions violentes en defensa dels drets dels maputxes, ha fet públics comunicats en els quals condemna i persegueix la inserció del narcotràfic a les seves comunitats, on dona a entendre que aquest també és un mecanisme per desacreditar la lluita maputxe. (El mostrador, 2021)

8.2. DESGLOSSAMENT DE L'ARBRE DEL CONFLICTE

³⁰ Existeixen controvèrsies respecte a la proporció de població pertanyent als pobles originaris. Aquesta afirmació es fa sobre el cens actual de la població xilena respecte a la quantitat d'escons que se'ls reserva.

³¹ Informació extreta de l'entrevista elaborada a Andrés Gómez-Lobo, ex ministre de transports i telecomunicacions

L'arbre del conflicte mostra la connexió entre les causes, el que s'ha considerat com a problema central i els consegüents efectes:

- 1) Causes: s'identifiquen com a tal
 - Invasió del territori maputxe, duta a terme a mitjans del s.XIX, i la posterior alienació i explotació de les terres ancestrals. S'observen com a fets originaris del conflicte en tant que, avui dia, les principals reclames són la recuperació de les terres, l'autonomia política i un major reconeixement i protecció als trets culturals identitaris.
 - Manca de compliment dels acords signats, en tant que als anys 90 les principals organitzacions maputxes van pactar conduir les seves reclamacions per vies democràtiques a canvi de reconeixement constitucional, per exemple, fet que 30 anys després no s'ha aconseguit.
 - No assoliment dels estàndards internacionals, ja que, malgrat haver ratificat el Conveni 169 OIT, aquest no ha estat aplicat completament, ja que no contempla alguns dels seus preceptes tal com són l'autogovern i la jurisdicció pròpia.
 - Falta de reconeixement constitucional, fet esmenat que provoca la superioritat jeràrquica d'altres preceptes constitucionals tal com és la protecció de la propietat privada.
- 2) Problema central: s'identifica com a tal el no assoliment de les necessitats i demandes de part del poble maputxe. L'alienació del seu territori sumat al canvi sobtat a un nou model de societat va provocar l'empobriment i alienació immediat de la seva població, fet que es pot apreciar avui dia. Així doncs, el procés de colonització no ha estat favorable per les seves condicions materials ni culturals, així com les seves demandes no han estat escoltades i la seva identitat i tradicions no han estat respectades durant dècades.
- 3) Efectes: com a conseqüències dels punts previs trobem:
 - Pobresa de la comunitat, en tant que se les va treure de les seves terres i de la forma tradicional de viure, així com la no recuperació de gran part del territori i la no adaptació a la societat xilena capitalista

- Protestes violentes, entre les quals algunes han tingut víctimes mortals, tant per part dels activistes com d'empresaris atacats per maputxes.
- Polarització de la població xilena en el seu posicionament respecte al conflicte
- Aïllament de part de la comunitat maputxe en no haver aconseguit integrar-los a la societat xilena.

8.3. ENTREVISTES

La mostra original es troba a l'enllaç de l'inici i les conclusions.

8.3.1. Model

Per tal de poder comparar el resultat de les entrevistes, aquestes s'han realitzat seguint el present model. Tot i això, cada una s'ha anat adaptant a les característiques de l'entrevistat i la informació que pot aportar.

- a) Presentació de l'entrevistat i incidència/afectació en/del conflicte.
- b) Com definiria la situació actual del poble maputxe? Creu legítimes les reivindicacions que manifesten (autogovern, recuperació de terres, etc)? En cas afirmatiu, fins i tot les violentes?
- c) Està d'acord amb la següent afirmació?: (llegir el posicionament de la part que representa, descrita al marc teòric, p.e.: *l'interès del Govern de l'Estat és la resolució del conflicte, protegint els interessos econòmics, socials, culturals i la seguretat del país, donant major veu i reconeixement a les demandes indígenes. Alhora, que això sigui considerat per la ciutadania com un mèrit del Govern per tal de mantenir el poder*)
- d) Creu que els paràmetres de la que anava a ser la nova constitució són adequats per resoldre el conflicte?
 - a. Plurinacionalitat i interculturalitat
 - b. Autogovern i participació dins l'estat xilè
 - c. Educació i preservació de la cultura
 - d. Terres i recursos indígenes
 - e. Sistema judicial plural

- e) En cas que no cregui que els paràmetres esmenats ajudin a resoldre el conflicte, quina creu que és la solució?

8.3.2. Resultat

Per tal de contrastar la informació obtinguda així com la validesa dels paràmetres analitzats respecte a la proposta constitucional i les reivindicacions maputxes, s'han fet diverses entrevistes a representants de les parts afectades, dels quals es mostra l'aprenentatge principal fet de cada actor:

Actor	Representant	Constatació de l'interès	Resultat / aprenentatge
Govern de l'Estat	Andrés Gómez-Lobo (exministre de Transports) membre del Partido por la Democracia, actualment en coalició de Govern	L'afirmació respecte al govern és correcta	Relata la presència de crim organitzat que actua sota la bandera maputxe, així com casos del robament de fusta. Confirma el posicionament del govern. No creu en la plurinacionalitat, la veu perillosa. Creu que cal destinar més recursos a la recuperació de terres ancestrals.
Maputxes integracionistes	Domingo Namuncura (exdirector nacional de CONADI)	L'afirmació respecte a la part del poble maputxe integracionista és correcte tot i que matisa la gran	Considera essencial l'aprovació dels paràmetres del C.169 OIT. per resoldre el conflicte, juntament amb una legislació orgànica que la implementi

		varietat d'opinions	correctament i la construcció d'eines democràtiques de comunicació entre les comunitats i el govern.
Maputxes secessionistes	Manuel Curío	L'afirmació respecte a la part del poble maputxe secessionista i legitimador de cert grau de violència és correcta	
Empresaris	Carlos Tenorio (advocat de la família Luchsinger)	Les constatacions relatives als empresaris són correctes	Creu que l'aprovació dels paràmetres de la proposta constitucional són útils per solucionar el conflicte. Està d'acord amb tots ells exceptuant la plurinacionalitat. També cal descentralitzar el país.
	Celvin Figueroa (enginyer agrònom, empresari, assessor agrònom)	Les constatacions relatives als empresaris són correctes	En la seva tasca d'assessor agrícola ha presenciat la manca de mitjans que se'ls dona a les comunitats maputxes quan recuperen terres, fent que no tinguin una producció fructífera i abocant-los la pobresa.

